

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

EENS GEDOOPT IS ALTIJD ANDERS!* /

pleidooi voor een herkenbaar christelijk gezinsleven

Het is al weer een tijdje geleden. De muur stond er nog. En de DDR was er nog, achter prikkeldraad en wachttorens. Een kennis van mij was in Oost-Duitsland geweest en hij had gezien hoe moeilijk Gods kinderen het daar hadden. Hij had er ook met een predikant gesproken over de moeilijke positie van de kerk onder een communistisch regiem. En over de gevaren die speciaal de jeugd bedreigen.

Toen had die dominee naar de Nederlandse situatie gevraagd. En mijn kennis had verteld over de vrijheid die wij kenden, en over de vele mogelijkheden om de jeugd een christelijke opvoeding te geven. Catechisatie, verenigingsleven, eigen scholen zelfs. De dominee dacht een ogenblik na, en zei toen wat ik niet gauw zal vergeten: 'Maar doen de ouders dan nog wel wat?'

Zorg voor de jeugd

De HERE heeft ons enorm veel geschonken. Veel mogelijkheden en hulpmiddelen voor de opvoeding van de verbondsjeugd. Op het congres dat een aantal jaren geleden in Dalfsen werd gehouden onder het motto: 'Zorg voor de jeugd', werd dat nog eens uitvoerig belicht. Er is nooit een tijd geweest waarin ouders zoveel hulpmiddelen ontvingen om hun doopbeloften na te komen. Nergens ter wereld is er ook een situatie te vinden als bij ons: gereformeerde scholen voor praktisch heel de jeugd. En toch...! Overal wordt geklaagd over een fors jeugdprobleem. In de grote steden zijn heel wat jongeren nauwelijks meer te bereiken, en in menig dorp zitten de bars en disco's vol met gereformeerde jeugd. Ongehuwd samenwonen neemt ook bij ons sterk toe, en liet probleem van jeugdige kerkverlaters is niet langer een probleem dat 'ver van ons bed staat'.

Een jeugdprobleem dus!? Of is er meer aan de hand? Is er mogelijk iets anders aan de hand? Laten we eens wat verder rondkijken en ook de ouderen binnen onze horizon halen. Het aantal echtscheidingen onder ons neemt hand over hand toe, en heel veel kerkeraden worstelen voortdurend met deze problematiek.

We gaan een stap verder. Jaren geleden schreven Godfried Bomans en Michel van der Plas een boek over men-

HOOFDARTIKEL

Eens gedoopt is altijd anders! /
J.A. Meijer

UIT DESCHRIJF

Paaslicht over de grote morgen
A. van Houdt

KERKELIJK LEVEN

Vrijmaking als bewaring
C. Trijnp

KIJK OP DE KERK TF

Doesburg
G.J. Bouwhuis

LITERATUUR

De renaissance /
E. Goldsteen

BOEKBESPREKING

Alexander Comrie
Verschenen

Boekaankondigingen

PERSBERICHT

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

sen die het in de Roomse kerk niet meer zagen zitten. Ze gaven het de titel mee: In de kou. Later verscheen in synodaal-gereformeerde kring een boekje met soortgelijke geluiden: Het wordt kil in de kerk. Momenteel kan men overal in onze Gereformeerde Kerken horen klagen over lage temperaturen. Waar is de warmte, zegt men dan, van het geloof? De kou van de secularisatie, de verwereldlijking, gaat dus ook aan onze kerken voorbij. Integendeel!

Een jeugdprobleem? Geen sprake van? Ik denk dat we elkaar maar eens goed aan moeten kijken en elkaar de vraag moeten stellen: 'Ligt het niet aan ons, ouders?' Ik voor mij ben zover dat ik die vraag tot op zekere hoogte met 'ja' zou willen beantwoorden.

Tot op zekere hoogte. Er zijn heel wat gezinnen waar echt dicht bij de HERE geleefd wordt, terwijl de ouders toch met groot verdriet moeten constateren dat één van hun kinderen de verkeerde weg opgaat, of zelfs de kerk de rug toekent en breekt met God en zijn gebod.¹

Tot op zekere hoogte. Wij leven in een tijd waarin de jeugd het aanzienlijk moeilijker heeft dan 30 jaar geleden, toen de gereformeerde wereld nog een gesloten front vormde en de secularisatie op geen stukken na die vormen had aangenomen, die we momenteel consuleren. Toen het ongeloof ook ininder brutaal en agressief opereerde en over minder geraffineerde hulpmiddelen beschikte. Vrijzinnigheid was ver weg en daardoor minder gevaarlijk. Momenteel heeft de moderne theologie een nieuw jasje aangetrokken, en lijkt zij steun te bieden aan jongeren die bijna stikken in de problemen, en er met de gereformeerde belijdenis niet meer uitkomen.

Toch durf ik, terwijl ik weet dat ik generaliseer, 'ja' te zeggen. Ja, wij ouderen, wij ouders, zijn in gebreke. De jeugd mag van ons veel meer verwachten dan wij ze vaak geven. Juist omdat de situatie op het ogenblik zo moeilijk

is, en omdat er zo enorm veel vragen zijn. Het is oorlog, mensen, en ik heb wel eens het idee dat de jeugd dat beter aanvoelt dan vele ouderen, die zich koesteren in een welvaart die ze vroeger niet gekend hebben.

'Kom, kom', zegt U, 'wij doen wat we kunnen. We nemen onze kinderen mee naar de kerk en we sturen ze naar gereformeerde scholen. En dat soms over grote afstanden. Het kost ons nog handen vol geld ook. We staan erop dat ze naar de catechisatie gaan en naar de vereniging. Wat zouden we nog meer kunnen doen?'

Och, ik weet dat allemaal wel. Dat zit wel goed. Maar ik denk aan die vraag van die Duitse dominee: 'Doen de ouders dan nog wel wat?' En die vraag moeten we maar eens goed onder ogen zien.

Het lege testament

Laat ik, om het allemaal wat concreter te maken eens een ogenblik uw aandacht vragen voor een boek dat enige jaren geleden verschenen is. U hebt er al heel wat over kunnen lezen in de krant. Het heet: 'Het lege testament' en het lag bij verschijnen in stemmig zwart in de etalage van uw boekhandel. Het gaat over jonge kerkverlaters in de synodaal-gereformeerde kerk, en zagezien past die kleur goed bij het onderwerp. Toch moei ik hier iets meer van zeggen. Het zwart is hier namelijk niet de kleur van het verdriet, van de rouw. Het is de kleur van de koele dood zonder meer. En niet over elke dood wordt getreurd. Piet van der Ploeg, de schrijver van het boek, treurt helemaal niet. Hij constateert alleen maar heel klinisch, dat de dood is ingetreden. Nee, niet bij die kerkverlater hoor! Het idee alleen al? Piet van der Ploeg is er zelf eentje. Nee, het gereformeerde geloof is dood, morsdood. En bij de dood hoort nu eenmaal het zwart, ook als er iemand overleden is. over wie jij nu niet direct treurt.

Nee, ik spot niet. Ik leken alleen de sfeer die in dit boek heerst. En ik wil u aanraden het boek ook zelf te lezen.' Hoewel het niet over de jeugd uit onze kerken gaat. Maar een Latijns spreekwoord zegt: 'Het gaat om uw zaak, wanneer het huis van de burens in brand staat!'

Iets meer over het boek. De auteur heeft 16 lange mensen geïnterviewd, van wie hij het adres had gevonden in de Gereformeerde Kerkbode van Groningen. Ze stonden netjes bij elkaar in de wekelijkse rubriek 'Onttrokken aan de gemeenschap van de Gereformeerde kerk'. Met die 16 mensen ging hij praten over de achtergronden van hun onttrekking. En dan komen er heel onthullende verhalen. Onthullend juist doordat de jonge mensen zo kalm reageren. Nee, ze hebben helemaal geen kritiek op de kerk. Ze beschuldigen trouwens niemand. Hoe zou het ook? Er is helemaal niks ergs gebeurd. Niets waarom je iemand hoos zou moeten aankijken. Ze zijn echt niets kwijt geraakt. Ze hebben dat geloof eigenlijk nooit gehad. Het heeft ze nooit iets gedaan. Nee, ze beschuldigen niemand. En toch is het hele boek. onhedocd, één vlammend protest tegen de ouderen, tegen de ouders, die er grotendeels verantwoordelijk voor zijn – dat blijkt uit elk interview – dat het zover gekomen is. En Pier van der Ploeg praat niet

KERNREDACTIE

DS. L.V.G. DE VRIES (eindred.), DR. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. T.F. VRIJDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITJEN, DRS. C.J. DE RIJSTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VRIJING

MEDEWERKERS

DRS. J.A. BOERSMA, J.M. DE JONG, A. JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELK

Als stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & L. Cointre BV, Postrekening 406040 t.n.v.
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591

ABONNEMENTEN

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

allcii met de jonge incnsen. Hij analyseert de gesprekken ook. Want hij ia aiidnt en hij heeft het materiaal nodig voor eei xcriptie. Hij wil bepaalde conclusies kunnen ti-ekken. Nu, die conclusies liegen er niei om. In de mees-te gevallen hadden de ouders van de geïnterviewden wel degelijk de bedoeling hun kinderen eei kerkelijke opvoe-ding te geven. Es werd gelezen aan tafel en gebeden: niet altijd even trouw, maar het gebeurde. De kinderen gingen mee naar de kerk en ze moesten naar catechisatie. En toch... Het geloof lééfde niet bij de ouders, het was niet echt. Het 7at aan de buitenkant. En daarin komt Van der Ploeg niet dit bikkelharde eindoordeel: de religie doet de jongeren niets, omdat de religie de ouders eigenlijk ook al niet zoveel deed. De ouders wilden hun kinderen een erfenis geven, zeker, maar het werd een leeg testament. Vandaar de titel van het boek, die overigens, zoals de uit-gever mij verzekerde, een dubbele bodem heeft. Jonge menscn groeien op bij het Oude en bij het Nieuwe Testa-ment, maar als ze zien dat het geloof bij hun ouders niets voorstelt, gaan ze zèlf hij een derde testament leven: hel lege testament.

'Hebben jullie soms nog iets in de plaats gekregen voor jullie geloof', vraagt Piet van der Ploeg. 'Nee', zeggen ze allemaal, 'nee, eh ... niets'. Zo in de geest van: 'hoe zo, in de plaats van?' Ach nee, concludeer! de schrijver, na-tuurlijk niet. Wat je niet hebt, kun je niet vervangen!

De les van het zwarte boek

Dat zwarte boek mei z'n schokkende titel, heeft ons, denk ik, heel wat te zeggen. Als wij niet oppiessen, dan kon ei, over 25 jaar wel cens een soortgelijk boek over onze kerkverlaters geschreven worden. 'Onze ouders wilden ons stellig een gereformeerde opvoeding geven. Maar het geloof betekende in hiin eigen leven, voorzover wij het konden zien, heel weinig. In elk geval kwam het op de zóveelste plaats'.

Laten we de hand maar in eigen boezem steken. Wij heb-ben eigen scholen, maar leven we ook mee met die scho-len? Het lerarenspreekuur, daar zijn we allemaal. Het gaat om de toekomst van onze kinderen, niet waar? 'Zou Kees wel naar het Atheneum kunnen, mijnheer?' Maar de le-denvergadering van de schoolvereniging, hoeveel ouders zie je dáár?

Voor onze kinderen is alleen het beste onderwijs goed ge-noeg. We laten ze soms uren reizen. Maar de juf op de kleuterschool kan bijna niets uit de kinderen krijgen, als ze terugvraagt over de zondag. 'Waar preekte de dominee over, jongens?' – Diepe stilte. Totdat er eindelijk een vent-je z'n vinger opsteekt: 'Ik weet wel wat er voor de te-levisie was, juf!' En roetsj, dan zijn alle vingers in één keer in de lucht. En hij een steekproef in de zesde klas van een gereformeerde basisschool blijken de kinderen gemiddeld 20 uur per week naar de tv te kijken.' Dat is drie uur per dag, 7eg maar de hele avond en iedere avond opnieuw. Nu geef ik toe dat er bckwanie opvoeders zitten in Hilversum. Ze weten precies wat ze uw kinderen wil-len bijbrengen, en ze doen het inet overtuiging en inet

groot geduld. Het is alleen wel de vraag of de HERE die opvoeding bedoelde, toen Hij ons vroeg te beloven Zijn kinderen zo goed mogelijk niet alleen zelf te onderwij-zen, maar ook te laten onderwijzen.

Waar zijn we eigenlijk inee bezig? Zijn we er wel vol-doende van doordrongen dat we bij het doopvont een eed hebben afgelegd? Voor God en Zijn heilige gemeente?

Zo kom ik waar ik heen wilde. Naar mijn stellige overtui-ging zal hel roer om moeten. En zullen we weer moeten beseffen wal het betekent, gedoopt ie zijn. Ja in theorie weten we dat wel. Hei staat zo mooi in Romeinen 6. We zijn met Christus begraven in de dood en we zijn met Hem opgestaan tot een nieuw leven. Maar beleven we dat ook zo? 'Gij geheel ander?', zegt de apostel Paulus, 'gij heht Christus leren kennen.' Ja, maar hoe vul je dat nu in, dat 'geheel anders'?

Een oude preek

Wel, dat zijn geen nieuwe vragen, ze hebben alle eeuwen door in de kerk geleefd. En Gods kinderen hebben altijd weer uit Zijn Woord liet antwoord afgelezen. Dat consta-teren we bij voorbeeld, als we de oudste preek lezen die we nog over hebben uit de vroeg-christelijke Kerk." Het is een preek, die heel opvallend, juist over dit onderwerp gaat. Ook toen, slechts enkele decennia nadat Johannes op Patmos de Openbaring had ontvangen, was er veel laksheid in de Kerk en lieten christenen zich beïnvloeden door de wereld waarin ze leefden. Maar dan horen we vanaf de preekstoel in Korinte een predikant zeggen: 'Broeders en zusters, we moeten ons geloof niet alleen met de mond belijden, maar ook met de daad. Gods eer staat op het spel, want er wordt op ons gelet door de men-sen om ons heen. Ze zijn onder de indruk van onze grote woorden, en verwachten nu ook grote daden. Maar als zij merken dat ons leven niet klopt op onze leer, dan zeggen ze van de boodschap: 'fabeltjes', en lasteren ze God. Er wordt op ons gelet door de jeugd, de jeugd die een vast doel nodig heeft in het leven, en wel degelijk openstaat voor het evangelie. Maar dan moeten wij consequen-ten leven en een voorbeeld zijn voor de jonge mensen'. En dan klinkt het tot twee maal toe in die korte preek: 'U hebt het zegel van de doop ontvangen. Maar wees dan toch zuinig op uw doop. Bewaar uw zegel onbevlekt!' 'Ik weet dat her moeilijk is', zegt de dominee. 'Ik ken de strijd in mijn eigen Ieven. Maar daarin hebben we elkaar. Daarom moeten we elkaar steunen. We moeten op elkaar toezien en elkaar vermanen. We moeten elkaar bekeren. Vaak he-seffen we niet dat we op een verkeerde weg zijn. Het gaat ongemerkt. Wat fijn als een broeder ons dan waarschuwt. En wat dwaas als we ons daaraan zouden ergeren. Het gaat toch om leven of dood'.

Het geloof een energiebron

'Bewaar uw zegel onbevlekt'. Dat oude woord neem ik graag over Anno Domini 1992. Omdat in dat woord van 1800 jaar geleden alles ligt opgesloten wat ik lezers van vandaag zou willen voorhouden. Die oude preek bevat in

een notedop het antwoord op onze vragen. Wat moeten we doen om uit de huidige moeiten te komen? We moeten ons, denk ik, weer veel meer bezig gaan houden met onze doop en met de doop van onze kinderen. We moeten bezig zijn met Gods beloften en met Zijn eisen. Met de eden die we bij het doopvont hebben afgelegd. We moeten ons (Rom. 6 : 13) meer en meer in dienst stellen van God als mensen die dood zijn geweest en nu leven. Want wij zijn uitverkoren, zegt dezelfde apostel, om... ja, en dan denken wij dat er zal volgen: om zalig te worden, of om het eeuwige leven te ontvangen. Daar denk je toch aan bij 'uitverkiezing'? Maar dat staat er niet. Wij zijn uitverkoren om ... heilig en onberispelijk voor Gods aanzicht te leven (Ef. 1 : 4).

Wat dat in de praktijk betekent? Dat de jeugd aan ons ziet dat het geloof een energiebron is in ons leven. Niet iets wat er bij hoort, omdat opa en oma ook al gelovig waren. Niet iets wat oorzaak is van een of ander verstand gedragspatroon, waar je niet over praat, maar waar je je gewoon aan houdt. Omdat iedereen in de kerk dat nu eenmaal doet. Ook niet een levensverzekering. Je hebt een polis voor brand, een polis voor ziektekosten en een polis voor de eeuwigheid (je weet maar nooit).

Nee, een energiebron. Waar het hart vol van is, daarvan spreekt de mond. We moeten erover praten en we moeten ernaar leven: we kunnen niet anders. En we moeten met Gods Woord bezig zijn, want dat is ons eten en drinken. Doen we het niet, dan gaan we dood. En we moeten bidden, onze dank uitzeggen en onze nood klagen. Want zonder Hem kunnen we niets doen. Laten ze ons maar overlópen, als we voor ons zelf aan het lezen zijn. Of als we op onze knieën liggen. Dat is helemaal niet erg. En duizend maal beter dan dat ze een vraagteken achter ons zetten! Het geloof zal ons leven merkbaar moeten beheersen.

J.A. Meijer

* Bewerking van een referaat dat ik de afgelopen jaren op diverse plaatsen in ons land heb gehouden. De redactie van 'Rondom het Woord' verzocht me op grond van vragen uit het veld m'n referaat in haar blad samen te vatten. Ik gaf zelf echter, juist vanwege de m.i. noodzakelijke voorbeelden, de voorkeur aan integrale publikatie. Hopelijk zijn de volgende verenigingen nu toch tevreden gesteld.

¹ De HERE Zelf wil zulke ouders van verkeerde schuldgevoelens bevrijden, doordat Hij ons in zijn Woord over de toch bij uitstek vrome Samuel laat lezen dat zijn zonen niet in zijn wegen wandelden (1 Samuël 8 : 3v.).

² Piet van der Ploeg, *Het lege testament. Een onderzoek onder jonge kerkverlaters*, Franeker 1985. Misschien gaat u dan ook het vervolg lezen, waarin dezelfde auteur met een collega de gezinnen gaat bekijken achter sommige kerkverlaters, en tot schokkende 'resultaten' komt: R.J. Benjamins, P.A. van der Ploeg, *Gewoonweg gereformeerd. Een onderzoek naar geloofsoverdracht*, Franeker 1988. Naar aanleiding van dit laatste boek hield ik mijn schooldagtoespraak in 1988: 'Gewoonweg apostolisch' (*De Reformatie* van 29 oktober en 5 november 1988).

³ Een recent voorbeeld. Vrijdag 13 december 1991 hield de Gereformeerde Hogeschool voor Beroepsonderwijs te Zwolle (ca. 600 studenten) haar jaarlijkse algemene ledenvergadering. Op het agendum stonden niet alleen de jaarstukken, maar ook twee belangrijke zaken die direct met de Hogeschool te maken hebben: toelichting op nieuwbouwplannen en een bespreking van de noodzaak het Gereformeerd karakter

van de Hogeschool te bewaken en te versterken. Deze belangwekkende ledenvergadering werd door zegge en schrijve 6 leden bijgewoond! Frustrerend voor bestuur en schoolleiding.

⁴ Nicolai (zie 'aanbevolen literatuur' aan het eind van het volgende artikel) noteert 2 uur per avond, maar geeft meteen aan dat de cijfers door de komst van de kabeltelevisie de laatste twee jaar wellicht hoger zullen zijn geworden. Terwijl ze door de komst van de commerciële zenders in de nabije toekomst waarschijnlijk nog hoger zullen uitvallen.

⁵ Efeziërs 4 : 20.

⁶ De (zogenaamde) tweede brief van Clemens.

PERSBERICHT

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT

Vooropleiding Klassieke Talen éénjarig

De Senaat van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland heeft besloten om, bij wijze van proef, in het komende studiejaar de Vooropleiding Klassieke Talen te comprimeren van 2 jaar tot ruim 1 jaar. Dat betekent dat een intensieve cursus zal worden aangeboden, die loopt van 1 juni 1992 tot eind juni 1993. Op deze wijze kan een aspirant-student die in zijn VWO-pakket de beide klassieke talen mist, de propaedeuse een jaar sneller bereiken dan tot nog toe mogelijk was. Hetzelfde geldt voor bezitters van een getuigschrift propaedeutisch examen HBO. Heeft iemand slechts één deficiëntie, dan wordt hem de mogelijkheid geboden om naast de studie in de Vooropleiding ook al bepaalde colleges te volgen in de propaedeuse en de daaraan verbonden tentamens af te leggen. Ook dit betekent ten opzichte van de huidige situatie een aanzienlijke winst.

Belangstellenden dienen zich vóór 30 april a.s. schriftelijk aan te melden bij het bureau van de Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen. Wie nog nadere inlichtingen wenst, kan 's avonds bellen met een van de docenten, drs. M.J. Rittersma, telefoon: 033-948598.

Inschrijving

De Senaat van de Theologische Universiteit maakt bekend dat aspirant-studenten die zich willen laten inschrijven voor de propaedeuse 1992-1993 vóór 30 april a.s. zich schriftelijk dienen aan te melden bij het bureau van de Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen.

Voor toelating tot de propaedeuse moet men een diploma VWO met in het vakkenpakket Grieks en Latijn kunnen overleggen.

PAASLICHT OVER DE GROTE MORGEN

En zie, er kwam een grote aardbeving, want een engel van de Here daalde uit de hemel neer, en kwam nader, en hij wentelde de steen weg en zette zich daarop. Zijn uiterlijk was als een bliksem en zijn kleding wit als sneeuw. En de bewakers werden door vrees voor hem bevangen en zij werden als doden.

Mattheus 28 : 2-4

Kent u dat oude paaslied?

'Wees gegroet, gij eersteling der dagen
t'norgen der verrijzenis
bij wiens licht de macht der hel verslagen
en de dood vernietigd is.'

Is dat irreëel?

Je leeft midden in de keiharde werkelijkheid van ziekte en dood.

Toch slaat dat oude paaslied de spijker op de kop. Het Leven breekt met goddelijk geweld door de banden van de dood heen.

Christus staat op aan de andere kant van de dood. Hij als Eersteling van hen die ontslapen zijn.

Er volgen er meer.

In-eeel?

Het gaat om wat er in de aarde ligt

Je moet oog hebben voor de lijnen, die er lopeel van de 'eersteling der dagen' naar de laatste dag.

Mattheus vraagt aandacht voor een paar opvallende details. En zie, er kwam een grote aardbeving. Waarom? Dat is nogal simpel, zeggen sommigen. Omdat de engel niet z'n voet de grond aanraakt. Maar, dan pel je dit gebeuren los van de rest van het verhaal. Mattheus wil zeggen: het is Pasen! En daarom beeft de aarde.

Goede Vrijdag was dat ook gebeurd. Toen Jezus zei: Vader, in Uw handen beveel Ik mijn Geest.

Toen beefde de aarde. De graven gingen open, En veel lichameel van de ontslapen heiligen werden opgewekt. Het was toch volbracht! Hij heeft voor ons aan 't kruis de dood zijn macht ontnomen. Daarom werden de doden levend. Omdat de Levende de dood was ingegaan.

Op Pasen beeft de aarde weer. De Levende heeft vaste voet op de aardbodem gezet.

Die aardbeving op Pasen is opmerkelijk. Hij heeft alles te niaken met de worsteling tussen Christus en de satan. Het punt in geding is de straf op de zonden. Dat is de dood. Door de zonde laat de aarde nooit meer los wat in haar

schoot verborgen ligt. Daar gaat het Christus om.

Hij komt niet alleen maar 'zieltjes winnen'.

Hij verlost ook complete menscn: het gaat Hem óók om wat er in de aarde ligt.

Zelf lag Hij daar ook. De poorten van de dood werden zwaar vergrendeld achter zijn levenloze lichaam. Daarom is het enorm, dat Pasen begint met een aardbeving. God zet hei breekijzer in de aarde. Daar ligt de Dode. God forceert de celdeur van zijn gevangenis. Mij heeft zijn doodstraf uitgezeten. Onze doodstraf. God dwingt met zijn machtige arm de aarde haar prooi terug te geven.

Lijnen naar de jongste dag

De profeet Haggai had al gezegd: Nog een korte tijd, dan zal Ik de hemel en de aarde, de zee en het droge doen beven. Dat had betrekking op de komst van de Messias.

En Hebr. 12 wordt de lijn nog verder doorgetrokken, naar de jongste dag. 'Nng eenmaal zal Ik niet slechts de aarde, maar ook de hemel doen beven.'

Die draad wordt opgepakt in Openbaring 6. Daar gaat het over het openmaken van het zesde zegel. Het is op de grote dag van de toorn van het Lam.

De laatste van de dagen. En hoe begint die eeuwige Paasdag? Johannes zegt het: 'En ik zag, toen Hij het zesde zegel opende, en daar geschiedde een grote aardbeving...' Daar worden de lijnen van de eersteling der dagen doorgetrokken. De strijd spitst zich weer toe op wat er in de aarde ligt. Dan zet God nogmaals en definitief het breekijzer er in. 'En de zee gaf haar doden, die in haar waren en de dood en het dodenrijk gaven de doden, die in hen waren.'

Een veelzeggend signalement

Mattheus beschrijft tot in detail, hoe de engel er uitzag. Zijn uiterlijk was als de bliksem en zijn kleren wit als sneeuw. Het woord wekt de indruk, dat het om lange kleren gaat. Blijkbaar was het nu geen werken geblazen. Dan zou men de kleren 'opgeschoort' dragen. Nu mogen de knechten van boven al feestvieren met hun Heer beneden. En ze dragen op de eersteling van de dagen al het feestkleed van de laatste van de dagen.

In het begin van de Openbaring verschijnt Christus in een lang en wit gewaad. En de grote schare, die niemand tellen kan, die gekocht zijn uit alle stammen en talen en naties staan straks in witte gewaden voor de troon en voos het Lam... Want ze hebben hun gewaden gewassen en wit gemaakt in het bloed van het Lam, Oph. 7 : 9.

Op een ander detail legt Mattheus de nadruk. Zijn uiterlijk was als de bliksem en zijn kleren wit als sneeuw. Een

veelzeggend signalement! Ezechiël sprak al over engelen, die heen en weer schieten als bliksemschichten. En de Heiland zegt Zelf in Matth. 24: 'gelijk de bliksem komt van het oosten en licht tot het westen, zó zal de komst van de Zoon des mensen zijn.'

Ook op dit punt is de eersteling van de dagen een voorbode van de laatste dag. Dan is het niet maar een van de knechten, maar de Heer van Pasen Zelf, die verschijnt met de bliksem van zijn majesteit. Dat gebeurt aan het einde van de **zeven** plagen. Opb. 16. Dat is hei toppunt van de toorn van God. Dan komt er een luide stem uit de tempel van de troon, die zegt: Het is geschied. Dat is de taal van Golgotha. Het is volbracht!

En dan komt er een aardbeving, zó groot en zó hevig als er nog nooit geweest is, vanaf het moment dat er mensen zijn op aarde. Wie niet gelooft, wordt straks getroffen door de blikseminslag van de heerlijkheid van God.

Straks is er voos de dood geen houden meer aan

Op Pasen is het nog niet zo ver. De maaiers hoeven nog niet ie oogsten. Eerst moet het Evangelie van Pasen worden gezaaid. De akker is de wereld. Intussen zijn de bewakers wel als doden voor dat felle licht. Ze zijn verstijfd van schrik. Ze vluchten weg naar de stad.

Toen, op Paasdag, was er nog ontkomen aan voor iemand, die geen relatie had met de levende Heer van Pasen. Maar op de laatste van de dagen is er geen ontkoming meer aan.

Nóg eenmaal zal de aarde schudden op haar grondvesten. Dan zal iedereen het zien, waar het God tenslotte om begonnen is. Het gaat Hem Óók, om wat in de schoot van de aarde verborgen is.

Het eeuwig leven is óók lichamelijk.

Dan is er voor de poort van de dood geen houden meer aan. 'En de dood en het dodenrijk gaven de doden, die in haar waren.'

Wat erg, als je niet gelooft in de blijde boodschap van de eerstelingen der dagen. Dan zul je op de laatste dag tot de bergen zeggen: valt op ons en tot de heuvels, bedekt ons. Zulke tnenien zullen eeuwig worden als doden.

Vervulling en verwachting

Zalig de doden, die in de Heer van Pasen sterven, van nu aan. Want Jezus leeft. En wij met Mem. Terstond. Mijn ziel in 't eeuwig leven verwacht de jongste dag. Want, wat een verrukkelijke gedachte! De opstanding is óók lichamelijk.

Het gaat God óók om wat in de schoot van de aarde verborgen is.

Dat zijn de nieuwe dingen, die komen gaan.

Het vervult ons niet blijde verwachting!

A. van Houdt

VRIJMAKING ALS BEWARING

Het document van de Vrijmaking

In de *Acte van Vrijmaking of Wederkeer* van 11 augustus 1944 treffen wij zwaargeladen volzinnen aan. In de schrijfstijl van vijftig jaar geleden heeft de auteur de aard van de Vrijmaking onder woorden gebracht. Bovendien wilde hij bewust aansluiten bij de *Acte van Afscheiding of Wederkeering* van 13 oktober 1834.

Ondanks de wat moeilijk toegankelijke stijl kan één ding snel duidelijk zijn: het *behoudend* karakter van de Vrijmaking.

'De tirannie verdrijven' – dat was het thema van het nationale verzet tegen de Hitler-horden in de jaren 1940-1945. Maar dat is ook het thema van de Vrijmaking. Men wist zich 'geroepen tegen de ingebroken tirannie en hiërarchische heerschappij te strijden' overeenkomstig artikel 32 N.G.B. – zo lezen wij.

Wij lezen ook dat men gemeenschap wil onderhouden met alle gelovigen, zo haast als men zulks kan hebben.

Welke gelovigen? – zo vraagt wellicht iemand.

Het antwoord is niet onduidelijk.

1. Alle gelovigen, 'waar ook de Zone Gods dezulken vergaderd heeft of immer wederom zal willen vergaderen'.
2. 'Allen, die niet vermijding van het door deze (= gereformeerde) kerken thans betreden ongoddelijke pad der sectarische, onkaiholieke eigenwilligheid en afzondering, met ons bereid zullen bevonden worden te willen staan of te gaan staan op de grondslag alleen der aangenomen formuleren van eenigheid.'

Het zijn inderdaad zware volzinnen.

Maar wanneer het geen bombast is, is het een getuigenis van diep en breed kerkelijk denken.

Wij treffen hier een vertolking aan van het confessionele spreken over de kerk, waarin wij met één oogopslag de belofte van de Afscheiding en het brede onderricht van K. Schilder over de kerk herkennen.

U hebt gelijk: deze *Acte van Vrijmaking* was op 11 augustus 1944 geen kerkelijke uitspraak, maar een particulier getuigenis. Maar de eerste normale synode na de Vrijmaking (Groningen-1946) heeft zich hierbij nadrukkelijk aangesloten, toen zij haar besluit om contact te zoeken met de Christelijke Gereformeerde Kerken introduceerde (*Acta* art. 88, p. 47).

Willen allen die hun vragen hebben rondom de uitspraak van de synodes van 1984 en 1987 inzake de procedure-

Hoorn en haar historische kontekst deze zinnen uit 1944 nog eens aandachtig lezen? Het gaat hier over 'alle gelovigen waar ook de Zoon van God hen vergaderd heeft of ooit weet zal willen vergaderen' – gelovigen, met wie wij nog geen kerkelijke gemeenschap hebben.

Tegelijk treft ons in dit fragment van de Acte van Vrijmaking de diepe overtuiging dat de gereformeerde belijdenis als formulier van kerkelijke eendracht hét wapen is tegen het sectarisme. Niet een reclametekst voor de specialiteit van de denominatie, maar de belijdenis van het geloof der heiligen door de eeuwen heen.

Gaat hei dus om het behoudend karakter van de vrijmaking, dan bedoelen wij in de eerste plaats deze zaak.

Men wilde vasthouden wat in de loop van de geschiedenis als een goed geschenk van Gods eigen Zoon ontvangen mocht worden. Om dat nog eenmaal in de taal van de Acte van Vrijmaking te zeggen: de rijke zegen van het evangelie, waarmee voorgangers voor en na de Vereniging van 1892 de kerken hebben gediend. Toen was het mogelijk gebleken om de katholieke christelijke kerk- en ambtsgemeenschap te oefeneti, die niet toedoet of afdoet aan de aangenomen formulieren van de in deze landen ooit vergaderde kerken – aldus de taal van 1944.

De Vrijmaking wilde het evangelie naar de leer van de gereformeerde kerken behouden. Daarom wilde men de Afscheiding, de Doleantie en de Vereniging van 1892 blijven eren als goede geschenken van God. Men had de kracht van het levende Woord van God herkend in de gereformeerde leer en men weigerde zich daarvan te laten vervreemden door kortademige leeruitspraken inzake verhoed en doop, met hoeveel geweld die ook werden gedreven als synodale decreten.

De Acte in 1992

Het is een inkrkwaaardige sensatie om na bijna vijftig jaar de Acte van Vrijmaking nog eens te lezen. Vooral, wanneer je vlak daarvoor de lectuur van het spraakmakende boek van H.M. Kuitert – in 1944 een gereformeerde jongeling van 20 jaar – hebt beëindigd.

Zij die in 1944 zich lieten meenemen op de door de synode gewezen weg zijn onder meer via een vervangingsformule (1946), terzijdestelling (1959), eerherstel voor J.G. Geelkerken (1967) en het rapport *God met ons* (1981) terechtgekomen in een situatie waarin

- de leeruitspraken van 1942 volledig zijn uitgewist,
- de nagedachtenis van A. Kuiper is weggevaagd,
- de vrede van 1892 vergeten,
- de inhoud van de Drie Formulieren van Eenheid aan de monumentenzorg toevertrouwd en
- de gereformeerde theologie volledig ineengestort is.

De gereformeerde Schriftbeschouwing wordt met smaad overladen en het geloofsweten door onzekerheid geteisterd. De ethische meningsvorming vertoont het beeld van een schip zonder kompas of roer.

Achteraf praten is gemakkelijk.

Daarom temeer heeft het zin om te luisteren naar hen, die vijftig jaar vóór 1994 gesproken hebben en de strijd van de Jaren-40 wisten te zetten in het breed verband van het geloof van de eeuwen.

De Acte en het jaar 1967

Wellicht kan de lectuur van de Acte van Vrijmaking bovendien allen helpen, die het moeilijk hebben met de gang van zaken in de jaren-60.

Die zestiger jaren waren de proef op de som: maken wij onze in de Vrijmaking opgeheven pretentie? waar?

In de zaak-Telder waren het de christelijke gereformeerden (ja, heus), die in 1962 aan onze deputaten deze zelfde vraag hebben voorgelegd (vgl. *Acta* synode van Hoo-geveen-1969/70, p. 631). Dezelfde christelijke gereformeerden hadden in datzelfde jaar reeds hun bezorgdheid uitgesproken over independentistische tendensen, 'in verhand met de hantering van de artikelen 31 en 36 K.O.' (*Acta*, p. 630).

Deze twee zaken zouden inderdaad exact de kern van de problemen in de jaren-60 vormen. En zij raken precies de twee punten van de Acte van Vrijmaking.

Beide lijnen kwamen samen in het smadelijk spreken over de in de kerkorde voorgeschreven plicht tot instemming met de leer, in overeenstemming met het ondertekeningsformulier van de synode van Dordrecht.

Wanneer dan ook drs. G. Harinck weinig generatiegenoten kent, die van de noodzaak van de scheuring van de jaren zestig overtuigd zijn (*Radix*, jrg. 18, p. 29, 30), dan zullen deze generatiegenoten blijkbaar hun gebrek aan historische feitenkennis moeten aanvullen. Zij zullen zichzelf de vraag moeten stellen waar het begin ligt van een inderdaad niet noodzakelijke scheuring. Want er zijn soms dingen, die niet noodzakelijk zijn, maar niettemin gebeuren.

Een begin van antwoord op die vraag is te vinden in de buurt van het zojuist genoemde ondertekeningsformulier, dat functioneert als de kerkordelijk geregelde bewaring van de gemeente bij de eendracht van de leer van de kerk. Wie daarmee onzorgvuldig omgaat, veroorzaakt hartritme-stoornissen in het lichaam van de kerk. Dat moet een historicus kunnen verstaan. Wat te denken van een minister die vreemde dingen gaat vertellen over de eed op de grondwet hij zijn bevestiging in het ambt? iedereen moet kunnen begrijpen, dat dáár een scheur begint. En dat begrip mag temeer verwacht worden van mensen die wel eens gehoord hebben van de Acte van Vrijmaking. Wij hebben in de zestiger jaren getracht binnen het kerkverband elkaar vast te houden bij de uitgangspunten van de Vrijmaking. Die uitgangspunten betroffen de verwerping van verkeerde bindingen *vanwege de onmisbare band aan de gereformeerde leer*. De nonchalance ten aanzien van de concrete leer- en omgangsregels en het verachtelijk spreken over hen die dankbaar waren voor de Vrijmaking (de Open Brief van 1966 sprak over 'vrijmakings-ideologie') hebben de vervreemding haar kansen

gegeven.

Er worden **soms** grote woorden gesproken over de jaren-60. Grote woorden worden loze kreten, wanneer daaraan geen feitelijke informatie ten grondslag ligt.

Maar wie niet kijken wil naar het verleden, mist het recht om te spreken over het verleden.

Het wordt dus tijd om niet elkaar weer *Acta* te gaan lezen: Assen (1961), Rotterdam (1964), Amersfoort (1967) en Hoogeveen (1969).

Wie dat alles bij elkaar wat veel vindt, zou in eerste aanleg zich kunnen beperken tot de pagina's 27-34, 166-170 van 1967 (liet besluit inzake de afvaardiging van ds. B.J.F. Schoep, o.m. auteur van de Open Brief) en de pagina's 500-527 van 1969 (rapport van J. Douma inzake de dubbele afvaardiging van Noord-Holland).

Daarna is een weinig lectuur van J.R. Wiskerke (*De strijd om de sleutel der kennis*, Groningen 1978, hfst. 2) over de aard van de confessie van de kerk (met name het verschil tussen confessionnalité en confessionnalisme) eveneens aanbevelenswaardig.

Wie een inzicht in de gebeurtenissen wil ontvangen in nog korter bestek, kan terecht bij J.P. de Vries in *Het vuur blijft branden*, Kampen 1979, 77-88, en in het themanummer van dit blad (jrg. 63, no. 6, 7 november 1987).

Hoe dan ook: deze of soortgelijke informatie is verplicht, wanneer men over de jaren-60 wil meepraten.

Inderdaad. *Acta* lezen is geen aantrekkelijke lectuur. Toch zal het moeten, willen wij onszelf beschermen tegen de loze kreet en het suggestieve verhaal. Wie de waarheid en de vrede liefheeft, zal gaandeweg meer geïmponeerd worden door de boekstaafde feiten.

Na voltooiing van deze lectuur zal duidelijk blijken, dat er maar één overwinnaar uit die jaren tevoorschijn komt: de confessie van de gereformeerde kerken overeenkomstig de vrede van 1892. Tal van suggestieve verhalen zullen bovendien onschadelijk gemaakt zijn.¹

Behouden en behoudzucht zijn twee

Tot nu toe hebben wij gewezen op het behoudend karakter van de Vrijmaking en het vrijgemaakte kerkelijke leven. Aan dat behoudend karakter lag niet een steriel conservatisme ten grondslag. Conservatisme is behoudzucht. Maar zoals drinken en drankzucht twee zaken zijn, zo is het ook met behouden en behoudzucht. Een 'zucht' is in dit geval een ziekelijke of overdreven neiging resp. begeerte.

Het conservatisme vecht tegen alle vernieuwing, omdat men zich slechts veilig weet bij het oude, vertrouwde. Dergelijk conservatisme is een symptoom van angst en onzekerheid, die zich verschuilen achter stoere woorden. Het is een ernstige kwaal, die schichtig, wantrouwend en vreugdeloos doet leven en tot krampachtigheid en verstarringsverschijnselen kan leiden. Men wil de tijd stilzetten, maar elke tik van de klok is een protest tegen zo'n probeersel. Dus wordt men al verdrietiger. Wat zich eerst

aandiende als vriendelijk traditionalisme, wordt op 't laatst agressief conservatisme. Het is de moeite waard om deze kwaal tijdig te onderkennen. Want uiteindelijk is conservatisme levensgevaarlijk: men verbindt zijn geloofszekerheid aan de vormen, waarin men zelf ooit de Here heeft leren dienen en men vervangt de levende omgang met God door dergelijke vormendienst. Al eeuwenlang heeft het tweede gebod ons tegen dat kwaad gewaarschuwd. Het ritualisme van de heidenen en het zweren bij de oude termen, vormen en manieren passen niet bij de echte omgang niet de levende God. Dat is nu juist het grote geschenk van het Woord van God: het is levend en krachtig, eeuwenoud en altijd nieuw. Want de Geest is het, die Here is en levend mankt. Deze Geest geeft ons in de levende verkondiging van het Woord **hét** medicijn tegen de vormendienst.

Het zal duidelijk zijn, dat een behoudende kerk kan vervallen tot het niveau van een behoudzuchtige kerk. Dan wordt de belijdenis dood kapitaal en wij gaan met elkaar te gronde aan dode rechtzinnigheid, zoals K. Schilder eenmaal opmerkte in een preek over het tweede gebod.²

Een behoudende kerk kan vervallen tot een behoudzuchtige kerk. Alles kan, nergens is geen gevaar of risico.

Maar zomin men een huwelijk schuwt vanwege het risico van een echtscheiding, moet men het gevaar van behoudzucht ter sprake brengen op het moment, waarop men de confessie als eendrachtsinstrument na een heet gevecht omhoog tilt en met nieuwe liefde zich door confessionele banden verbindt tot de dienst van God en aan elkaar.

Dat is in 1944 gebeurd. Daaruit laat het zich verklaren, dat ook honderd jaar na 1892 de gereformeerde kerken nog publiek herkenbaar zijn in het Nederland van vandaag.

C. Trimp

¹ Wij denken h.v. aan de rol van het zgn. 'Jansenisme' - door drs. G. Harinck ter sprake gebracht in zijn Radix-artikel. De raak rondom ds. B. Telder had nauwelijks iets met A. Janse te maken, vgl. Wiskerke, a.w., 61-65. De zaak rondom de Open Brief had er helemaal niets mee te maken.

² Vgl. Wiskerke, a.w., 51.

DOESBURG

Doesburg is een kleine maar genoeglijke stad inet ongeveer 10.000 inwoners, gelegen aan de Gelderse IJssel. Het is al weer enkele jaren geleden dat op uithoudige wijze het 750 jarig bestaan van de hanzestad gevierd werd. Doesburg kan bogen op een rijke historie. Een ieder die haar een **bezoekje** brengt en de fraai gerestaureerde monumenten in ogeschouw neemt, zal het daar direkt mee eens zijn.

Een van die karakteristieke monumenten, het Fraterhuis, werd ruim 20 jaar geleden gerestaureerd en ingericht als kerkgebouw van de Remonstrants Gereformeerde Broederschap. Al weer heel wat jaren is het ook de plaats waar de erediensten van de Gereformeerde Kerk belegd worden. Een aardige bijeenkomstigheid is dat in dit gebouw de eerste tekenen van de naderende reformatie tot uiting kwamen. Dat **was** in liet begin van de 16e eeuw.

Kerk

De Gereformeerde Kerk van Doesburg wordt gevormd door een kleine gemeenschap waarvan de meeste leden in Doesburg en in het 5 km verderop gelegen Dieren wonen. Op dit moment is er geen predikant in de gemeente. De vorige predikanten hier waren ds J.W. van der Jagt (1981-1984) en ds H. ten Brinke (1985-1991). Beide predikanten zijn in her uitoefenen van hun **taak** als herder en leraar structureel bezig geweest met de eredienst en het gemeentelijk opbouwwerk. De kerkeraad bestaat op dit moment uit 3 ouderlingen en 1 diaken. Het begrip 'brede' en 'smalle' kerkeraad is in Doesburg onbekend. Er zijn geen aparte diakonale vergaderingen, de diaken is volwaardig kerkeraadslid en in geval van nood gaat hij mee op huisbezoek.

Her is niet altijd even gemakkelijk om tot een dubbeltal voor de verkiezing van een ambtsdrager te komen. Het is regelmatig voorgekomen dat de kerkeraad een ouderling rechtstreeks benoemd heeft. Voorafgaand aan een voordracht wordt middels een formuliertje aan de belijdende Beden gevraagd om gemotiveerd opgave te doen van kandidaat ouderlingen of diakonen. Aan de verkiezing die daarna volgt wordt alleen deelgenomen door de mannenbroeders. Doesburg zucht wel eeni onder deze praktijk, omdat ruim een derde van het adressenbestand uit zusters – al dan niet met een gezin – bestaat.

Het ambtelijke werk bestaat, net als hij andere kerken, uit de zorg voor de zondagse erediensten, het catechetisch onderricht aan de jeugd, de huis- en diakonale bezoeken, de 'tussendoor' bezoeken, het houden van wijkavonden enzovoort.

Omdat er naast het ambtelijke werk en de verplichtingen

Fraterhuis aan de Paardenmarkt te Doesburg, plaats waar de gemeente samenkomt

van het kerkverband nog zoveel andere activiteiten zijn heeft de raad op veel fronten de taken verdeeld over de gemeentelieden.

Er wordt nogal eeni gemakkelijk gesproken over een kleine gemeente, de ouderlingen hebben bijvoorbeeld maar een **gering** aantal huisbezoekadressen. Toch heeft de Doesburgse (4-koppige) kerkeraad dezelfde verplichtingen als die van een grotere gemeente, denk maar eens aan de afvaardiging naar classisvergaderingen.

Kombinatie

Omdat de Kerk van Doesburg ten aanzien van de predikant gekombineerd is met de Kerk te Doetinchem zijn er onderling de nodige kontakten. Vooral nu beide gemeenten 'herderloos' zijn komen kerkeraaden en gemeenten regelmatig bijeen. Er is een beroepingskommissie in het leven geroepen welke bestaat uit broeders en zusters uit beide gemeenten. Deze kommissie adviseert de kerkeraaden inzake het beroepen van een predikant. Het is begrijpelijk dat de procedure om te komen tot een beroep wat omslachtiger is dan in een niet-kombinatie gemeente. Er zullen immers 2 kerkeraaden en daarna 2 gemeenten af-

zonderlijk in het voorstel van de beroepingscommissie akkoord moeten gaan.

Eenheid

Omdat kerkeraad en gemeente vinden dat het wil van de Here is te streven naar eenheid van ware Christgelovigen, zijn er enkele jaren kontakten gelegd met de plaatselijke Christelijke Gereformeerde – en de Nederlands Gereformeerde Kerk. Met beide kerkeraden zijn samensprekingen gehouden in een broederlijke sfeer. Met de eerst genoemde kerk is er in 1990 een gezamenlijke verklaring opgesteld waarin de eenheid in geloof op veel punten naar voren komt.

Klein

De kerk telt al vele jaren lang zo'n 75 leden op 25 adressen. Dat aantal leden wekt gemengde gevoelens op. Aan de ene kant is er dankbaarheid dat de Here nog steeds Zijn gemeente in stand houdt, aan de andere kant is er een verlangen om het ledental te zien groeien.

In de gemeente zijn maar 2 broeders welke van oorsprong uit Doesburg 'stammen'. De overige gemeenteleden zijn na ongeveer 1970 in de regio van Doesburg en Dieren komen wonen. Er is een koinon en gaan geweest van kerkeleden. Soms vertrokken in een keer 7 á 8 leden, wat neerkwam op 10% van het ledenbestand. Dan was er een stemming in de geest van: 'hoe moet dat nu verder?' en 'kunnen we hier nog kerk zijn?'...Toch was er telkens weer de compensatie, een nieuw gezin, een paar nieuwe leden. Dan was er weer dankbaarheid en ook schaamte om tekort in vertrouwen op de Heer van de kerk.

Er wordt hooguit 1 keer per jaar een kind gedoopt, hetzelfde aantal geldt **rink** voor het doen van openbare geloofsbelijdenis door jongeren. Het aantal vieringen van het heilig avondmaal is sinds kort verhoogd van 4 naar 6 per jaar. Het wordt alleen 's ochtendijs gehouden omdat de praktijk leerde dat er 's middags nog maar een enkeling overbleef om aan tafel te gaan.

Fraterhuis

Zoals gezegd is het Fraterhuis het kerkelijk centrum van de gemeente. Het is een historisch gebouw uit de late middeleeuwen. Naast karakter heeft het pand veel mogelijkheden voor gemeentelijke activiteiten. Voor de erediciësten zijn er 2 ingerichte kerkzalen beschikbaar, beneden een kleine kapel met maximaal 50 zitplaatsen en boven een grotere zaal. Af en toe wordt in de kapel gekerkt, maar omdat er meestal meer dan 50 kerkgangers komen zijn de diensten bijna altijd boven.

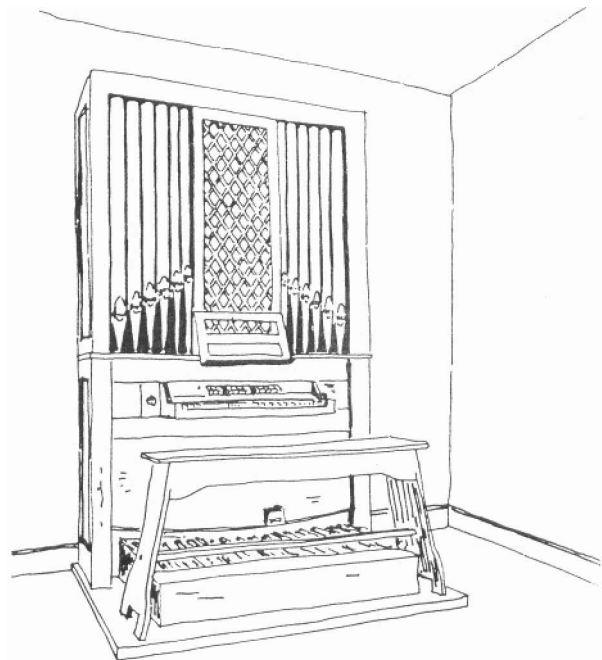
De eigenaar van het pand heeft een traplift laten aanbrengen, de Gereformeerde Kerk heeft hierin financieel bijgedragen en maakt er 's zondags dankbaar gebruik van. Beide kerkruimten zijn voorzien van een pijporgel om de gemeentezang een volwaardige ondersteuning te geven. Het orgel in de bovenzaal is eigendom van de Gereformeerde Kerk, het is overgenomen van de onlangs opgeheven kerk te Oldenzaal. Tijdens de morgendiensten wor-

den de jongste gemeenteleden opgevangen in een zijvertrek waar een crèche is. De erediensten worden gehouden volgens de liturgie van Kampen 1975.

Levend

Doesburg is ondanks het geringe ledental een levende en actieve kerkgemeenschap. Door de kerkeraden worden de leden zoveel mogelijk voorgelicht over, en ingeschakeld bij velerlei zaken op het kerkelijk erf. Er zijn al gauw zo'n 4 gemeentevergaderingen per seizoen waar naast de jaarlijkse bespreking over de kerkfinanciën gevarieerde onderwerpen aan de orde komen. Hierbij wordt er wel op gelet dat er afwisseling is. De ene keer is er een onderwerp dat direct de gemeente raakt, bijvoorbeeld een onderdeel van de eredienst of persoonlijke evangelisatie. De andere keer is er voorlichting over het werk van de Zending of de Verre Naasten. De zendingscommissie regelt de zaken die nodig zijn als bijdrage voor het werk dat door de zendingsbedrijvende kerk verricht wordt, tot voor kort was dit Enachede-Noord. Nu zal dat zendingsverband gewijzigd worden omdat de Gelderse kerken zelfstandig het zendingswerk op poten gaan zetten.

De evangelisatiecommissie spant zich in om regelmatig allerlei activiteiten voor en door de gemeenteleden op touw te zetten. Door 16 gemeenteleden is de evangelisatiekursus gevolgd, een belangrijk onderdeel van de cursus was het leren spreken over het persoonlijk geloof in God. Rij de kerkelijke feestdagen wordt de buurt waarin het kerkgebouw staat befosterd. Helaas is er altijd een minimale reactie op geweest, voor een belangrijk deel zal dit

Orgel in de kerkzaal boven, afkomstig uit de voormalige geref. kerk te Oldenzaal

z'n oorzaak hebben in de wat minder gunstige kerktijden tijden deze kerkelijke hoogtijdagen. Verschillende broeders en zusters begeleiden strekbewoners die de bijbelkursus volgen.

De vrouwenvereniging draait zoals overal gesmeerd met vergaderingen waar meestal zo'n 15 zusters present zijn. De mannen vergaderen samen met de broeders uit het naburige Doetinchem, de vergaderingen worden bij de leden thuis gehouden en de opkomst varieert van 8 tot 18 leden. Rij de kleine jeugd (12-16 jaar) is niet mogelijk een splitsing in twee groepen (naar leeftijd) uit te voeren vanwege het geringe aantal. De grote jeugdvereniging bestaat uit jongeren uit beide gemeenten. Alle verenigingen vergaderen eens in de veertien dagen.

Onderwijs

Ook de Doesburgse kinderen kunnen profiteren van gereformeerd onderwijs, uiteraard niet in de plaats zelf. In Zutphen is al ruim 10 jaren een gereformeerde streek-school voor basisonderwijs. Een aantal kinderen uit de gemeente bezoekt deze school.

Het vervoer is door de burgerlijke gemeente Doesburg geregeld en de reis duurt ongeveer een kwartier. Als de kinderen voortgezet onderwijs volgen is er de gereformeerde streek-MAVO in het 20 km verderop gelegen Arnhem. Kinderen die kiezen voor de HAVO of VWO kunnen ook hier terecht tot en met het derde leerjaar. Vanaf het vierde jaar kan gekozen worden tussen de scholengemeenschappen in Amersfoort en Zwolle.

Welkom in de mosterdstad

De Gereformeerde Kerk van Doesburg vormt een kleine gemeenschap waar de broeders en zusters op elkaar aangewezen zijn. De onderlinge hand is goed en de gemeenschap der heiligen wordt beleefd. Er wordt 's zondags regelmatig gebeden in instandhouding en groei van het kleine getal. Zoals gezegd is het oude Doesburg fraai. Ook de omgeving heeft haar bekoring. Met name Dieren met z'n bossen, gelegen in de uitlopers van de posbank is een genot voor de natuurliefhebber. Veel gemeentelieden hebben hun werk in Arnhem, het is goed te bereizen zonder oponthoud of files. Zowel voor werkende als rustende broeders en/of zusters is het zich vestigen rond Doesburg het overwegen waard. Doesburg zal er blij mee zijn!

G.J. Bouwhuis

LITERATUUR

DE RENAISSANCE I

Inleiding

De termen *memento mori* en *carpe diem* hebben voor veel Nederlanders en zeker voor gereformeerden nog wel iets bekends. Ook al hebben de meeste mensen in deze tijd geen of nauwelijks kennis van het Latijn.

Het *memento mori*: gedenk je sterven, gold in de Middeleeuwen en het *carpe diem*: pluk de dag, in de Renaissance, het tijdperk dat op de Middeleeuwen volgde. Het eerste is rechtgeaarde calvinisten doorgaans sympathieker dan het tweede.

In dit artikel willen we de achtergronden toelichten die het *memento mori* deden omslaan in *carpe diem*. Verder willen we kort nagaan wat het *carpe diem* inhield en af het *carpe diem* principieel gezien, zoveel verwerpelijker was dan het *memento mori*.

Middeleeuwen

De wereldbeschouwing van de Middeleeuwer was sterk theocentrisch, d.w.z. God stond centraal in denken en handelen. De Middeleeuwer leefde met het oog op zijn sterven en dat sterven kwam voor de meesten veel sneller dan tegenwoordig. De dood was in het dagelijks leven nadrukkelijk aanwezig. Het leven was een voorportaal van de eeuwigheid en het was zaak zo vroom mogelijk te leven om op die manier een plaats in de hemel te krijgen.

Daarom werd al het aardse, de hele cultuur dus, dienstbaar gemaakt aan God en aan de kerk. In de kerk ging het om de gemeenschap, vandaar dat het individu vanuit het theocentrisch denken, niet van belang was.

Onze westerse beschaving is nogal beïnvloed door twee factoren die sterk tegengesteld aan elkaar zijn: het Christendom en de antiek-heidense (Griekse en Romeinse) traditie. Ook in de Middeleeuwen was die klassieke invloed er naast de christelijke invloed. De kloosters waren de beschavingscentra, maar Latijn was de voertaal voor theologie en wetenschap. Met name de wetenschap maakte graag gebruik van de klassieke bronnen die in de kloosterbibliotheken altijd rijkelijk voorhanden zijn geweest. Maar de spanning tussen het christelijke en het klassieke was in de Middeleeuwen nauwelijks merkbaar. De kerk domineerde en wat er altijd zeer handig in de klassiek-heidense opvattingen aan te passen, zodat ze een eenheid werden met het christelijke geloof.

Geleidelijk kwam er verandering in dat eenzijdig theocentrisch denken. Men ging het aardse zien als iets dat waarde in zichzelf had en men beschouwde het steeds minder als middel in de dienst van God. Het accent op het hiernamaals werd geringer en het hiernumaals werd belangrijker. De Middeleeuwen gingen voorbij en de Re-

naissance werd de nieuwe periode. Die overgang ging niet abrupt. Zeker in die tijd gingen ontwikkelingen heel langzaam. Van een snelle uitwisseling van gedachten en ideeën **was** nog geen sprake. De overgang van Middeleeuwen naar Renaissance vond ook niet overal gelijktijdig plaats. In Italië was al sprake van Renaissance toen onze streken nog diep in de Middeleeuwen zaten. Vanuit Italië, via Frankrijk, kwam de Renaissance zo vanaf 1430 naar de Nederlanden.

Renaissance

De Renaissance kunnen we voorzichtig definiëren als een cultuurperiode die na de Middeleeuwen komt en waarin, vergeleken met de Middeleeuwen, een duidelijk meer rationele bestaansvisie opgang doet, die zich uitdrukt in een zo evenwichtig mogelijke vormgeving.

De term Renaissance komt via het Franse *renaître*, van het Italiaanse *rinascita*. In beide gevallen betekent het wedergehoorte. Doel van de aanhangers van de Renaissance werd de cultuur en de schoonheid van de Antieke Oudheid te doen herboren worden. Bij dat herboren worden gaat het om meer dan enkel de kunst. Met Renaissance geven we het geheel van veranderingen aan dat geleidelijk waar te nemen viel. Veranderingen die eeuwenlang doorwerkten op het gebied van godsdienst, moraal, politiek, economie, kunst enz. De Renaissance is een cultuurbeweging in de ruimste zin van het woord.

Oorzaken veranderingen

Iedere cultuurverandering heeft zijn oorzaken en achtergronden. Zo'n verandering is ei. nooit ineens, in onze tijd niet en ook vroeger niet. Hieronder wil ik ingaan op een aantal oorzaken die ervoor zorgden dat in het denken van de mensen veranderingen op gang kwamen.

1. De structuren in de maatschappij veranderden

In de Middeleeuwen was sprake van een snelle groei van veel steden. De steden kregen steeds meer macht en werden steeds onafhankelijker van de adel. Er ontwikkelde zich een elite die al gauw begreep dat kennis macht is. Kenmerkend voor de late Middeleeuwen was de hang naar kennis bij de bovenlaag van de stedelijke bevolking. Economisch ging het de steden goed en men beschikte over financiële en technische middelen om muren en vestingwerken te bouwen en om moderne wapens aan te schaffen. Dit alles versterkte het zelfbewustzijn van de bevolking.

2. De autoriteit van kerkelijke en wereldlijke gezagsdragers brokkelde af

De adel **was** niet langer in staat de mensen onder de duim te houden. Men verkocht aan steden steeds meer privileges en daardoor werden de steden steeds onafhankelijker. Na de uitvinding van het buskruit was het met het gezag van de adel voor een belangrijk deel gedaan. De machtige muren van kastelen konden belegeraars niet langer tegenhouden.

Kerkelijke gezagsdragers dwongen in veel gevallen

geen respect nieer af. Er waren geestelijken die nauwelijks enige ontwikkeling genoten hadden. Op de leefwijze van veel priesters, monniken en nonnen **was** ernstige kritiek te oefenen. De kerk was rijk geworden en haar dienaren zelfgenoegzaam. Het bederf **was** tot in de hoogste kringen doorgedrongen. Denk aan de aflathandel die zelfs door Rome werd gebruikt om geld voor de St. Pieterskerk binnen te krijgen.

3. De wetenschap werd zelfstandiger

De kerk maakte in de Middeleeuwen al het aardse, dus ook de wetenschap ondergeschikt aan het geloof. Alles wat niet paste in het theocentrisch wereldbeeld werd voor onjuist gehouden. In de late Middeleeuwen kreeg men kritiek op het dogmatisme: het zonder meer aan nemen van wat overgeleverd was en wat door autoriteiten beweerde werd. 'Als men met zekerheden begint, zal men met twijfel eindigen: maar als men zich tevreden stelt met twijfel te beginnen, zal men met zekerheden eindigen', schreef Francis Bacon (1561-1626). Wetenschap werd van een zuiver theoretische bezigheid tot een middel om de wereld te verbeteren.

Veel nieuwe wetenschappelijke inzichten waren in strijd met de leer van de kerk. Een bekend voorbeeld was het standpunt van Galileï dat niet de aarde maar de zon het centrum van het heelal zou zijn. Zijn wereldbeeld was niet geocentrisch, maar heliocentrisch. Galileï werd gedwongen zijn standpunt terug te nemen. Zijn boek kwam op de lijst van de verboden boeken van de kerk, de Index en werd daar pas in 1835 afgevoerd. Boeiend in dit verband **was** het bericht dat in 1980 in de kranten verscheen. Paus Paulus had besloten een commissie in te stellen om te onderzoeken of Galileï in 1633 ten onrechte van ketterij was beschuldigd.

Dankzij de uitvinding van de boekdrukkunst konden nieuwe inzichten op wetenschappelijk en ander gebied snel verspreid worden. Het belang van de boekdrukkunst kan moeilijk onderschat worden. Zonder boekdrukkunst hadden we geen Renaissance gekend, maar ook pen Reformatie, tenminste niet in de zestiende eeuw.

Een groot deel van wat hierboven genoemd is, ging aan veel mensen van toen voorbij. Velen in West-Europa bleven rondlopen met verouderde denkbeelden. Het geloof in heksen bijvoorbeeld paste in het denken van de Middeleeuwen, maar had zijn hoogtepunt tijdens de Renaissance.

Toch kunnen we genoemde punten als volgt samenvatten: De mens werd kritischer, wilde zelf onderzoeken en nam niet langer voetstoots aan **wat** anderen beweerden.

Uitwerking op het dagelijks leven

Over de uitwerking van de Renaissance op de verschillende terreinen van het dagelijks leven valt veel te zeggen. Ik wil me hier beperken tot een tweetal deelgebieden: de kerk en de literatuur.

Een stuk doorwerking van de Renaissance in de kerk zien we in de Reformatie. Rij de Renaissance hoorde, zoals we zagen, de behoefte aan kennis en het niet meer klakkeloos op gezag van anderen aanvaarden. Mensen gingen nadenken over God, de kerk en hun persoonlijk geloof. Ze waren rijp voor veranderingen toen mensen als Luther en Calvijn hun strijd met Rome aatibonden. Johannes Hus moest begin 1400 zijn strijd tegen de Roomse kerk nog in betrekkelijke eenzaamheid voeren en zijn dood op de brandstapel had geen brede volksbeweging tot gevolg. De tijd was er nog niet rijp voor. De mensen zaten met hun denken nog te veel geworteld in de Middeleeuwen.

Het individualisme dat hij de Renaissance hoorde had tot gevolg dat men kritiek durfde hebben op misstanden op allerlei gebied, ook op misstanden in de kerk. Men durfde die kritiek te verwoorden en men durfde de kant te kiezen van personen die door het machtige Rome veroordeeld werden.

De Reformatie wilde weer terug naar die ene zuivere bron: Gods Woord. Alles wat de aandacht daarvan eeuwenlang afgeleid had, moest verdwijnen. Daarom werd de strijd aangeboden tegen misstanden als: Maria- en heiligenverering, de leer van de goede werken, de helden in de kerk, het Latijn als kerktaal, de handel in kerkelijke ambten en diensten, de hiërarchie in de kerk. Illustratief was in dit verband de felle strijd over het gebruik van het orgel in de erediensten. Constantijn Huygens een vooraanstaand calvinist en secretaris van drie stadhouders, schreef er een boek over: *Ghebruyck of ongherbruyck van 't orgel in de kercken der Vereenighde Nederlanden*. Hij wees daarin het gebruik van het orgel in de erediensten af.

In het spoor van de Renaissance en min of meer parallel aan de Reformatie ontwikkelde zich het Humanisme. In een aantal opzichten, m.n. in de kritiek op Rome, trokken Reformatie en Humanisme gelijk op. In het zoeken naar vernieuwing gingen de wegen duidelijk uiteen. De Reformatie zocht de oplossing voor de crisis waarin de kerk terechtgekomen was in de Bijbel als het zuivere Woord van God. Het Humanisme verwachtte meer van de werenschap en het menselijk verstand, al waren de denkbeelden van de humanisten in die tijd sterk religieus gekleurd. Binnen het Humanisme ontwikkelde zich sterk de tolerantiegedachte. Humanisten werden wars van elke vorm van godsdienstdweprij. Niemand mocht van hen zeggen dat hij God aan zijn kant had en dat hij op grond daarvan het recht had het standpunt van de ander te bestrijden. Het gevolg was dat de humanist gewantrouwd werd door de rooms-katholiek en de protestant.

De Reformatie stelde her geloof in Christus als verlosser centraal. Het Humanisme had meer belangstelling voor Christus als leraar. Veel humanisten bleven in de Roomse kerk, o.a. Erasmus. Anderen gingen met de Reformatie ineen. We vinden hen, in veel gevallen, weer terug aan remonstrantse kant in het conflict tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten.

De literatuur onderging in de Renaissance veel veranderingen. De vorm van het kunstwerk werd duidelijk belangrijker. Er ontstonden nieuwe genres waarin het vooral om die vorm ging. In de epiek: de biografie, het historieverhaal en de brief. In de dramatiek: de komedie en de tragedie en in de lyriek was het sonnet nieuw. In de Middeleeuwen was het belangrijk dat God geëerd werd en schoonheid was meegenomen. In de Renaissance gingen de kunstenaar!, zich bewust richten op het scheppen van schoonheid. De mens moest van de literatuur niet enkel iets kunnen leren, maar hij moest er ook van kunnen genieten.

Inhoudelijk ging men meer aandacht geven aan het doen en laten van de mens. De kunstenaar gaf daarbij tevens uiting aan wat hem persoonlijk bezielde en bezig hield. De nieuwe genres waren dan ook zeer geschikt om dat mensgerichte en dat persoonlijke in weer te geven. Dat de mens in de literatuur een belangrijker plaats ging innemen, had niet tot gevolg dat God uit de literatuur verdween. God bleef een prominente plaats innemen, maar daarnaast was er de mens die zelf nadacht en zelfbewuster werd.

De meeste schrijvers uit die tijd hadden hun onderwijs ontvangen op de Latijnse school. Ze waren daar gepokt en gemazeld in de klassieke literatuur. Ze kenden de klassieke genres en hun wetten, ze konden omgaan met de retorica: de leer van het ordelijk en overtuigend belogen. Ze hadden geleerd dat de klassieke literatuur maatgevend was en dat de eigen literatuur enkel iets zou kunnen betekenen als de hand met de klassieken werd bewaard. Heel veel werk in de Renaissance stond dan ook bol van de klassieke beelden of was een hewerking van klassieke voorbeelden.

In het algemeen kan gesteld worden dat er in de Renaissance een grote belangstelling voor taal bertond. Steeds meer schrijvers gingen de volkstaal gebruiken, hoewel er in het geheel nog geen sprake was van A.B.N. Men ging de taal bestuderen en in kaart brengen. Hendrik Laurensz. Spieghel schreef de eerste Nederlandse spraakkunst: *Twe-spraack van de Nederduytse Letterkunst*. Enerzijds was er de oriëntatie op de klassieken, als een soort van houvast, anderzijds ontstond ook duidelijk de behoefte aan zelfstandigheid en onafhankelijkheid of aan het overtreffen in kwaliteit van die klassieken.

Slot

Tot slot de vraag of het carpe diem inderdaad verwerpelijker was dan het memento mori. Carpe diem kan, ongunstig geïnterpreteerd, zeer heidens uitgelegd worden: Leef onbezorgd, als de dwaze maagden, met de blik op het aardse. Memento mori daarentegen kan zeer vroom geïnterpreteerd worden: Leef als de wijze maagden, die wakende op Christus wachtten.

Het is de vraag of we hiermee recht doen aan zowel de Middeleeuwen als de Renaissance, want het gevaar is dan groot dat we de cultuur van de Middeleeuwen idealiseren en de cultuur van de Renaissance afwijzen op grond van

vooroordelen. *Meinonto mori* klinkt vroom, maar is vaak een uitvlucht geweest om *lijdzaamheid*, het domhouden van mensen en machtsmisbruik door kerk en overheid te verbloemen. Een zoethoudertje om mensen rustig te houden.

Carpe diem mag dan zorgeloos klinken, maar kan ook aangeven dat de mens weer bezig gaat aan zijn schepingsopdracht: de aarde bebouwen en bewerken.

Lang niet alle Renaissanceisten hadden in wezen heidense bedoelingen, al kwamen er bij hen heidense elementen en motieven voor. maar die waren er in de Middeleeuwen ook. De Renaissance kunnen we ook beschouwen als een christelijke heroriëntatie. De Renaissance bracht ons enerzijds de Reformatie, maar stond anderzijds in de lijn van het Humanisme aan het begin van de secularisatie van onze eeuw.

Het Middeleeuwse christendom dacht als groep en geloofde als groep en richtte de blik uitsluitend verticaal. De mensen leefden om de hemel te verdienen. De mensen van de Renaissance zochten God mees horizontaal, binnen deze wereld en presenteerden zich aan God als individu. Voor de Renaissance-mens die het spoor van de Reformatie volgde, kreeg de relatie met God nieuwe inhoud en diepte. zowel de horizontale als de verticale relatie. Hij leefde niet langer krampachtig in de angst de hemel niet te verdienen, maar hij durfde weer leven uit genade alleen. Daarom: Carpe diem, want iedere dag **was** een dag die God hem gaf om christen te zijn en wie leefde als christen, hoefde niet hang te zijn voor de dreiging die het *memento mori* kon inhouden.

E. Goldsteen

VERSCHEEN

Uitgeverij Kok Voorhoeve is sinds enige tijd in samenwerking met de Evangelische Omroep bezig met een handreiking bij bijbelstudie, onder de titel 'Bijbel en exegese'. Vorig jaar verscheen *Verkenningen in Jesaja*. Het boekje bestaat uit 22 verschillende opstellen over het auteurschap, de uitleg van de profetie en andere onderwerpen met betrekking tot dit bijbelboek. De prijs is f 29,50.

Een herdruk verscheen dit jaar van de schetsenbundel van P. Lok, getiteld *De kleine profeten. Bijbelstudies Hosea-Maleachi*. Bij elke pericope wordt een aantal vragen gesteld voor de bespreking. De bundel is bij De Vuurbaak uitgegeven en kost f 19,75.

Over de liturgie is vandaag de dag heel wat te doen. Ook de viering van het Heilig Avondmaal is vaak onderwerp van gesprek. De Hervormde predikant ds. H. Visser schreef *Tot Mijn gedachtenis. Over het Avondmaalsformulier*. Hierin geeft hij vanuit het Avondmaalsformulier een antwoord op hedendaagse vragen. Mij wil op deze manier de rijkdom van het Avondmaal benadrukken. Het boek verscheen in de Reformatie Reeks bij Kok Voorhoeve en het kost f 22,50.

H. Vreekamp heeft zich beziggehouden met het element 'gedachtenis' tijdens de hele eredienst. Vreekamp laat op basis van een Israëltheologie de spanning zien tussen verwantschap in liturgie en afstand in leer t.n.v. het joodse volk. Van hem verscheen bij Uitgeverij Ten Have *Gedachten over gedenken. Liturgie met een hart voor Israël als bron van inspiratie voor de dogmatiek*, voor f 29,50.

Bij Ten Have verscheen van dr. J. van Baal een bundeling van zijn opstellen *Boodschap uit de stilte/Mysterie als openbaring*. Hij maakt hierin een tegenstelling tussen de toornende God en de Vader die Jezus verkondigt. In navolging van Jezus zouden wij God z.i. moeten zien als een Mysterie dat bezig blijft met een wordende wereld, geholpen door de mens die op die manier één wordt met de Vader.

In de serie *Mystieke teksten* thema's besteedt Mathijs Rutten aandacht aan de 3e-eeuwse mysticus Origenes. Hij beschrijft los van dogma en moraal de grondtrekken van een mystiek die gekenmerkt wordt door de strijd van de ziel tussen leven en dood. Zijn *Om mijn oorsprong vechtend. Origenes ofwel het optimisme van een mysticus* is uitgegeven bij Kok/Altiora voor f 34,90.

Renée van Riessen promoveerde eind vorig jaar in Amsterdam op het proefschrift *Erotiek en dood met het oog op transcendentie in de filosofie van Levinas*. Zij geeft hierin een uitvoerig overzicht van de filosofie van Plato, Socrates, Hegel en Rosenzweig over liefde, dood en metafysica. Nadat zij vervolgens aandacht aan Levinas' filosofie heeft gegeven, brengt ze hem in het laatste hoofdstuk in gesprek met zijn voorgangers. De dissertatie is bij Kok Agora uitgegeven voor de prijs van f 45,00.

Jan Meijer

VAN RIETSCHOTEN		
BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Keizerswaard 3, Rotterdam	Tel 1 4820488
Kantoorvakhandel	Keizerswaard 73	Tel 010 4821365
Kantoorinrichting	Gebroeken Meeldijk 123 Barendrecht	Tel 01806 19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam	Faxnr. 01806-21165, Barendrecht	

ALEXANDER COMRIE

Bij Uitgeverij J.J. Groen en Zoon te Leiden verscheen een herdruk van het proefschrift van dr. A.G. Honig over *Alexander Comrie*, dat precies een eeuw geleden werd gepubliceerd, in 1892. Deze van oorsprong Schotse theoloog, die leefde van 1706 tot 1774, behoorde tot een van de beste predikers in de 18e eeuw. Hij was ook een bekwaam theoloog, die met grote kracht zich verzette tegen de ondergraving van de reformatische leer, onder meer aan de 'Universiteit te Leiden'.

De heruitgave van dit proefschrift werd van een inleiding voorzien door prof.dr. D. Nauta, die een korte levensschets van Comrie geeft, waarin ook gegevens worden verwerkt die toentertijd aan dr. Honig niet bekend waren.

Wedergeboorte en geloof

Comrie heeft zich vooral bezig gehouden met het wezen en de werkzaamheid van het geloof en verdedigde de rechtvaardiging door het geloof alleen tegenover remonstrantse dwalingen in zijn tijd. Dat hij daarbij grote nadruk legde op het feit dat God geen enkele voorwaarde vooraf in de mens zoekt, bracht hem ertoe te onderscheiden tussen de hebbelijkheid en de ondelijkheid van het geloof. Bij de wedergeboorte wordt de 'hebbelijkheid' van het geloof geschonken en door de 'dadelijkheid' van het geloof neemt men Christus aan. De centrale vraag hierbij is uiteraard, op welke wijze deze wedergeboorte tot stand komt.

Wie de probleemsituatie van deze tijd in rekening brengt, versaat hoe Comrie tot deze onderscheiding kwam. De Remonstranten immers, en hun navolgers te Leiden in de 18e eeuw, waren van mening dat er bepaalde (goede) hoedanigheden in de mens aanwezig waren, die God ertoe brachten hem met het geloof te begiften. Dan valt het te verstaan, dat in het licht van de Schrift daartegen hardop 'nec' werd gezegd en dat met name de Dordtse Leerregels op dit punt geciteerd worden. De term 'onmiddellijke wedergeboorte' moet in dat licht verstaan worden: er is in de mens geen 'aanknopingspunt' dat voor God als 'middel' zou moeten dienen om de mens te wederbaren. Alsof er iets in of aan de mens is, dat vooraf gaat aan de soevereine genade van God.

Maar helaas is uit dit oer-reformatisch belijden ook de leer voortgevloeid, dat de mens zonder het middel van Gods woord wedergeboren kan en zal worden. Terwijl de Dordtse Leerregels juist zeggen dat de leer van de wedergeboorte het gebruik van de middelen niet uitsluit, maar die juist vereist. Het evangelie wordt dan ook het zaad van de wedergeboorte genoemd (III/IV, art. 17). Geheel daarmee in overeenstemming leert Comrie dat Christus

de zondaar krachtadig roept 'en dat hy in die roeping door Woordt en Geest het waare zaligmaakende Geloove, waar door hij met Christus vereenigt word. in zyne ziele inwerkt' (198).

In die zin hebben wij, mee door de strijd voor en na de Vrijmaking, geleerd argwanend tegen de term 'onmiddellijke wedergeboorte' aan te kijken.

Geen 'veronderstelde wedergeboorte'

K. Schilder die Comrie als een bekwaam theoloog [y]peert, wijst tegelijk op het gevaar dat deze wel eens in de lijn van de mystiek terecht kwam.' Schilder blijkt goed kennis genomen te hebben van dit proefschrift van Honig, die zijn leermeester en voorganger te Kampen was en voor wie hij grote waardering had. Hij wijst erop dat Comrie bij Abraham Kuyper en diens leerling Honig geliefd was en meent te kunnen stellen dat Comrie niet de weg op ging van het voor wedergeboren houden van kleine kinderen.' Een conclusie die na de strijd om de Vrijmaking uiteraard actueel was. Indirect stelt Honig in zijn proefschrift Schilder in het gelijk, want hij is van mening dat de leer van de wedergeboorte, die aan deoop vooraf gaat, 'bijna geheel' in 18e eeuw verdwenen was. Honig zelf is daarmee echter niet gelukkig. Hij is namelijk van mening dat 'de diepere opvatting van de gereformeerde leer' in Comrie's dagen bijna geheel was prijsgegeven. En wat zou dan deze diepere leer inhouden? 'Dat namelijk de kinderkens der geloovigen gedoopt moeten worden in de *veronderstelling*, dat de wedergeboorte bij hen voorafgegaan is'. Volgens hem heeft Comrie de leer over de doop zich niet diep genoeg ingedacht. Comrie verzet zich namelijk tegen de gedachte dat de doop een verzegeling van het geloof van de ouders of van de dopeling zou zijn. Volgens hem verzegelt de doop niet het 'subjectieve Geloove van de ouders noch een Geloove in die, dewelke gedoopt worden; maar alleen Godts belofte'. Deze belofte dat, zoals allen in Adam veroordeeld worden, ook allen, die hij Christus horei, de tweede Adam, door hem zalig zullen worden. En dan volgen er betekenisvolle woorden: 'Deze Goddelyke waarheid verzegelt Godt in en by den Doop; en vervult de belofte op zynen tijt' (197). Een uitspraak die in de strijd tegen de binding aan de leer van de veronderstelde wedergeboorte bij de doop in 1942 een grote rol heeft gespeeld. Bijvoorbeeld in de Verklaring van Gevoelen van 'bezwaarde' zijde.

Schilder had dus zeker recht, zich op Comrie te beroepen. Maar zijn voorganger, Honig, was toch echt nog een leerling van Kuyper, toen hij deze leer van Comrie als 'minder diep' verwierp. Toen hij dan ook op 19 oktober 1892

bij Kuyper promoveerde, luidde een van zijn stellingen: 'Hei toedienen vai den H. Doop aan de kleine kinderen der geloovigen, mist genoegzamen grond, indien inei daarbij weigert i-ckciing te houden tnet de mogelijkheid eener voorafgaande genadedaad in her te doopen kind'. Het is voorzichtig geformuleerd: 'de mogelijkheid'. De binding in 1942 was veel strakker: men *moest* de wedergeboorte veronderstellen.

Maar als we een eeuw Inter op deze en dergelijke probleemstellingen terug zien, dan mogen we dankbaar constateren, dat de gereformeerde theologie wel gevorderd is op dit punt. En dat, zónder aan het remonstrants gevoelen ook maar enige opening te bieden. Wij vinden de herdruk van dit proefschrift van Honig een belangrijk en moedig werk vai de uitgever. Ook, omdat we op meer dan één punt veel van Comrie kunnen leren. Ik noem daarvan iwc voorbeelden.

Veel te leren

Als het gaat over de 'bevinding' schrijft Comrie: 'Niemants bevindinge is regel der waarheid, de bevindingen worden door de waarheid gewrocht, moeten **daaraan** getoetst worden, en **alles** wat met de leere in de bevindinge niet overeenkomt, moet **als** hoy, **stroo** en stoppelen verworpen worden' (252).

Een tweede actuele zaak snijdt Honig aan, wanneer tegen Comrie c.s. de beschuldiging wordt ingebracht dat zij tegenover de dwaalleer in Leiden een omwenteling wilden. Dan schrijft Honig: 'Eene omwenteling bedoelden deze mannen niet. En ik voeg er hij: helaas! Altoos, wanneer men 't woord in goeden zin opvat. Hoe heerlijk zou het geweest zijn, als de gereformeerden toen op een Nationale Synode hadden aangedrongen en dan tegenover de Neonomianen en Rationalisten krachtig hadden doorgetast. De positie was zon sterk! De grootste kerken waren op hunnen hand en ook de meeste kleine'.

Maai- viin dit alles was geen sprake. Wel leerden Comrie en de zijnen dat ketters in de gereformeerde kerken niet mochten worden geduld. 'Kon men zich met de leer der kerken niet langer vereenigen, dan moest inen zijne belofte vai die te zullen onderwijzen niet breken, maar die kerkcii verlaten. Nu weet iedere historicus, dat dit altoos door de Calvinisten is gezegd' (283,284).

Woorden, die ook in deze tijd moesten worden toegepast, maar die helaas in de 'volkskerken' niet worden opgevolgd.

Conclusie: een waardevolle herdruk, die ons veel gegevens over Comrie verschaft. Gegevens die wel gelezen moeten worden in het raam van zijn tijd, maar die ook voor vandaag ons veel te zeggen hebben.

W.G. de Vries

N.a.v.: A.G. Honig, *Alexander Comrie*, ingeleid door pmf. dr. D. Nauta, Witg. Groen en Zoon, Leiden 1991. Prijs j 48,50.

¹ Zie: K. Schilder, *Heidelbergsche Catechismus* I, Goes 1947, hl. 34 en deel II, *Gies* 1949, 574.

² A.w. II, bl. 569.

EEN BOEKET BIJBELSTUDIES

Met de regelmaat viin de klok verschijnen allerlei bijbelstudies. Uit allerlei hoeken wordt ons hulp aangereikt bij het lezen en bestuderen van de Schrift. Kennelijk is aan dit soort lektuur grote behoefte. Vier recent verschenen uitgaven van verschiileide auteurs wil ik in deze bijdrage kort trachten te typeren en van enig commentaar voorzien.

T. Bijker, *Meer vreugde dan u denk. De brief aan de christenen in Filippi*. Uitgeverij Kok Voorhoeve, Kampen 1991; 118 pagina's, prijs f 13,90.

Eenvoudige bespreking van de brief aan de Filippenzen, vergezeld van vragen en gebeden op persoonlijke toon. Dit boekje is het resultaat van een serie bijbelstudies met vrouwen en de stijl is dan ook heel direkt op de vrouw af. Misschien heeft de schrijfster het voorbeeld van Lydia, de purperverkoopster uit Filippi, voor ogen gestaan. Zaal? Lydia haar huis openstelde, wil in vrouw Rijker bereiken dat velen hun hart openstellen voor het evangelie. Dat de toepassing van haar uitleg soms enkele schakels overslaat (bijvoorbeeld als ons de vraag wordt voorgehouden of wij de plaatsen Massa en Meriba in ons eigen leven herkennen) zal de welwillende lezer graag op de koop toemen.

H.P. Medema, *De Nieuwe Mens. Bijbelstudies hij de Brief van Paulus aan de Efeziërs*. Uitgeverij Medema, Vaassen 1991; 31R pagina's, gebonden, prijs f 49,90.

Uitvoerig commentaar op de brief aan de Efeziëri, gebaseerd op de Telos-vertaling van het Nieuwe Testament. De hoofdttekst is voor iedereen goed te volgen, in kleine letter5 worden de details van een perikoop belicht. Een nadeel van dit systeem is dat sommige lezers tweemaal moeten zoeken naar de betekenis van een bepaalde tekst. Centraal bij de uitleg van Medema is wat hij nnenit 'de hemelse positie van de Gemeente'. De gelovigen dragen de heerlijkheid van de onzichtbare wereld (de heerlijkheid van Christus) uit in de zichtbare wereld. &wordt de scheiding tussen hemel en aarde nu reeds opgeheven. De 'nieuwe mens' is in deze visie een soort mensen dat radikaal verschilt van de oude mensensoort en bij wie de zonde als macht door Christus is uitgeschakeld. Het spreekt vanzelf dat dit belangrijke gevolgen heeft voor de christelijke ethiek. In hoeverre zijn christenen in dit leven vrij van zonde? De spanning die zo'n 'radikale' uitleg oproept ren aanzien van Paulus' spreken over de christelijke levenswandel (Ef. 4-5) en over het vechten in de wapen-

rusting van God (Ef. 6) wordt door de schrijver wel gesignaleerd, maar niet voldoende opgelost.

C. Vonk. *Openbaring* (De Voorzeide Leer, deel I Z). Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 1991; 149 pagina's, gebonden, prijs f 33,90.

Beknopt commentaar op het laatste bijbelboek, dat op hoofdlijnen de visie van S. Greijdanus en vooral die van C. van der Waal volgt. Het boek *Openbaring* geldt als moeilijk toegankelijk en enige toelichting is beslist niet overbodig. Daal-om is het fijn dat de reeks *De Voorzeide Leer* nu is uitgebreid in een deel onder de codeletter Z. In navolging van Van der Waal kiest Vonk voor een vroege datering, zodat *Openbaring* wordt gelezen als onheilsprofetie over het Jodendom dat de messias heeft verworpen. Dit uitgangspunt beheerst de overigens heldere uitleg van ds. Vonk. Jammer alleen dat enkele iecentere studies uit Gereformeerde kring (van J. de Vuyst en H.R. van de Kamp) blijkbaar niet zijn verwerkt. Dit had de exegese meer actueel en aansprekend kunnen maken. Bovendien is vooral door dr. v.d. Kamp ingrijpende kritiek geleverd op de vroege datering van *Openbaring*. Zal het nieuwste deel van *De Voorzeide Leer* door dit alle? te negeren niet spoedig verouderd zijn?

L. Wülschleger, *Licht over de stad. Meditatieve bijbelstudies over de gemeente van Antiochië*. Uitgeverij Groen en Zoon, Leiden 1991; 113 pagina's, prijs f 17,50.

Meditatieve bespreking van Handelingen II, waarin op heldere wijze de problematiek van de christelijke gemeente in een grote stad wordt doorgelicht. Thema's als: ontkerkelijking en evangelisatie, geloofsverdieping en gemeentegroei, leer en leven, de kracht van een diakonale gemeente koinen aan de orde. En dat steeds aan de hand van Schriftgegevens. Behalve uit Handelingen II worden ook gegevens uit andere hoofdstukken (Hnd. 13; Hnd. 14; Hnd. 15; Gal. 2) beiproken voorzover ze licht werpen op de gemeente van Antiochië. Bij de behandeling van het thema 'christelijk onderricht' is nog te denken aan de heilzame werking van de catechismusprediking in een tijd van secularisatie; dat was op zijn minst een extra gespreksvraag waard geweest! Elk hoofdstuk wordt afgesloten met verschillende vragen, zodat dit boekje uitstekend kan dienen om hinnen de gemeente samen door te preken over het christen-zijn in deze wereld en zo vanuit de Schrift een antwoord te zoeken op de kritische vragen van de secularisatie.

P.H.R. van Houwelingen

P E R S S C H O U W

De *eigenzinnigheid*

Nummer 1 in de Toptien van de boeken die de laatste maand het meest verkocht werden is *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* van professor H.M. Kuitert. Voor het IKON-radioprogramma *De eigenzinnigheid* voerde Trudi Klijn een vraaggesprek met hem. *Hervormd Nederland* publiceerde dit in de nummers van 14 en 21 maart, onder de aandachttrekkende koppen *God gaat niet vrijuit bij her kwaad* en *Het vagevuur, dat vind ik leuk*. Kuitert wil dat het christelijk geloof betekenis kan hebben ook in deze tijd. Dat vraagt om *aanpassing*. Voor hem is er slechts openbaring door ervaring. Als je uitgaat van de ervaring van de mensen, welke opvattingen vorm je dan?

Wat is uw ontwerp van God?

'Daar probeer ik zo weinig mogelijk geheimzinnig over te doen. Ik sluit me aan bij de christelijke traditie, niet de calvinistische traditie, maar de veel oudere traditie. Ik heb niet een speciale uitmonstering van God bedacht waar iedereen nu op moet vallen, maar probeer juist datgene dat klassiek in de christelijke traditie staat nog eens de revue te laten passeren. Wat bedoel je als je zegt dat God de schepper en de verlosser is? Met de kennis die ik in mijn vak heb verworven, probeer ik dat zo goed mogelijk uit te tekenen voor mensen die vandaag leven.'

Is God de schepper het belangrijkste voor u?

'Ja, ik raak er hoe langer hoe meer van overtuigd dat je in het christelijk geloof niet even van bovenaf kunt beginnen, bij een soort systeem. Dat lijkt me de dood in de pot. Veel weezin tegen het christelijk geloof hangt ermee samen dat het ons werd gepresenteerd als een soort systeem. Als je dat niet doet, als je wilt beginnen bij het gewone leven, dan begin je bij de schepper. Dan loop je tegen de wonderen van de wereld aan, maar ook tegen de ellende van de wereld en tegen alles wat je het idee geeft dat er meer is dan wat je kunt nietentellen en wegen.'

Wat betekent het dat God schepper is?

'Dat betekent voor mij in het gewone leven God overal tegenkomen, niet primair in de kerk. De kerk is een toevoeging. Naar de kerk ren je als je het niet meer kunt uithouden of als je niet weet hoe het zit. Dan vertellen ze je daar nog eens hoe het ook weer was. De kerk is om zo te zeggen een tweede gang, ik zeg niet een onbelangrijke gang. De eerste gang die je met God maakt, is in het gewone leven, in vreugdevolle en verbijsterende dingen. En niet alleen in je eigen leven, maar ook in het leven om je heen.'

Wat is daar dan godachtig aan?

'Daar is godachtig aan, dat wij er niet voor niks zijn. Zonder God zou ik niet weten wat ik van het leven mocht denken. Misschien was het leven dan veel minder de moeite waard. Vanuit het geloof in God als schepper leef ik met een bepaald vertrouwen dat het niet zinloos is en te zijn, al weet ik niet waarom, maar dat hoeft ik ook niet te weten. Zoveel vertrouwen kan je misschien gaan koesteren in de schepper. Maar er is ook een soort vertrouwelijkheid. Als ik ermee begin dat God geen onzin is, dan denk ik dat we hem tegenkomen als onze schepper. Dan is er de vertrouwelijkheid dat de schepper toch minstens wij is. Hij kan minstens dat denken, voelen en weten wat wij denken,

voelen en weten. anders zou hij nooi onze schepper kunnen zijn. Dit vind ik een van de meest vertrorwenwekkende dingen van het geloof in God als schepper. Dñnr kin ik hei een hele pooi mee doen.'

U benadrukt in uw boek dat God vooral transcendent moet zijn en veel meer is dan wij. Hij moet ook onbegrijpelijk zijn. Dat is niet zo vertrouwenwekkend

'Dat hij minstens zijn schepsel is, wordt gevolgd door een hoofdstuk dat hij tegelijkertijd meer is, oneindig veel meer. Goddank wel ja. Als God alleen maa is wat wij zijn. wat zouden wij dan aan hem lichen? Als God louter traan is. hoc **zou** hij dan ooit nog tranen kunnen drogen?

Die onbegrijpelijkheid en hoogheid van God hebben we ten onrechte uit het chrlstelijke plaatje geschrapt. Vaak heb ik gehoord: wij komen hem nergens meer tegen. Dan is mijn tegenvraag: wat heb je dan in je ontwerp getekend? Als je daar alles uit hebt geschrapt wat je niet bevalt, kom je hem allicht niet meer tegen.

Bij God hoort geen hardheid? De wereld is vol hardheid. Ik denk dat we een hele hoop van hei godsverlies aan ons zelf te wijten hebben. Het is onze eigen schuld. Als ik schrijf over de hoogheid en onbegrijpelijkheid van God is dat een poging terug te krijgen wat we iti het chrlstelijke zoclipaatje zijn kwijtgeraakt. Daar betaal je wel een prijs voor. Het geloof in God wordt er niet gemakkelijker op, maar het is een klassieke chrlstelijke traditie dat hei iijct meevalt om vol te houden dat God barmhartig, genadig en goedertieren is. Zo simpel is het dan ook nooit geweest en zo simpel zal het ook nooit worden.'

Waarom is het nodig te geloven in een harde God?

'Nee, dat is ook iijct nodig. Of hij is er of hij is ~~ei~~ niet. Als Rier is. heb ik weinig in te brengen, rif hij vriendelijk is of hard. Hei harmonieuze beeld dat wij van hem hebben getekend. klopi in elk geval iijct. Ik ~~zou~~ nooit zeggen: waar is het voor nodig, maar. tot mijn verbijstering is het zo. Zoals ieder mens een moeder heeft. Je hebt een moeder en die is aardig of niei aardig, ze is er. Zo'n idee heb ik ook als je God werkelijk als God opvat en niet als een soort creatie van ons, te onzen hchoevc. Dan moet je ook accepteren dat liij is zoals hij is en dat is niet altijd leuk.'

Is God de schepper voor u een almachtige schepper?

'Ja. zonder twijfel, mits je hij het woord almacht niei denkt aan geintjes zoals: kun hij een steen niaken die hij zelf niet kan optillen. Altmchtig moet minstens inhouden dat liij kan wat hij voor heeft. Het is wel macht op een ander niveau. God en mens zijn niet elkaars concurrent. Milan Kiindera geeft het voorbeeld van een computer. Je kunt je goed voorstellen een computerprogramma te maken dat zelfstandig opereert, terwijl toch degene die het programma heeft gemaakt, erop kan inspelen, dat programma in z'n waarde laat en er toch zelf baas over is. Het is een gebrekkige vergelijking, maar het kan misschien duidelijk maken dat God en mensen niet elkaars concurrenten zijn.'

Waarom heeft u behoefte aan een transcendente almachtige God?

'Ik heb niet speciaal dáaraan behoefte. Je kunt een stap teruggaan en je afvragen waarom je hehoette hebt aan een geloof in Cod. Ik denk dat dat in de aard van alle mensen zit.'

Is God nog te vertrouwen als het kwaad van hem komt?

'Dat is inderdaad iijct eenvoudig te beantwoorden. Ik vind dat we het chrlstelijk geloof veel ie simpel hchhcii gemaakt. We lichen God zo uitgetekend dat hij hij wijze van spreken uit onze hand eei, of er gewoon is oin onze grote mensenwensen te vervullen. Ik geloof daar zo langzamerhand niets meer van. Daarom beleven mensen weinig meer aan God. Hij is geen verrukking meer, maar ook geen verbijstering. Typerend voor het geloof is nu juist, dat je die verrukking en die verbijstering volhoudt.'

Waar hangt dat op?

'Als ik dat vertrouwen loslaat, heb ik helemaal niets. Dan kan ik God wel vergeten en aangezien ik dat toch niet kan, moet ik terug naar de klassieke chrlstelijke traditie. Je zit eraan vast of je zit er niet aan vast. In een van zijn boeken zegt Graham Greene dat je het geloof oploopt zoals je de mazen oploopt. Het is bemettelijk.'

Hoe eigentijds is uw oplossing? In de postmoderne tijd werkt her grote verhaal zoals ik dat hij u beluister, niet meer. De grote ideologieën zijn in kleine stukjes uiteengevallen. Ieder zoekt een eigen insteek voor de zingeving van het leven. U komt aan met een alomvattend godsbegrip.

'Ik krim aan met de chrlstelijke traditie. Laten we het daar eens mee proberen. Dai is waarschijnlijk vruchtbaarder dan te trachten op je centje het wiel **weer** uit te vinden. De chrlstelijke traditie stelt veel meer voor dan wat al die eigentijdse vernieuwingsbewegingen ervan hebben gemaakt. Ik ben **een** beetje kwaad op veel van die vernieuwingsbewegingen, omdat ik denk dat tiet allemaal goed is bedoeld, maar zonder te weten wat die chrlstelijke traditie inhoudt en hoe iijciiscn daar al duizend jaar over hebben gedacht.'

(...)

'Jezus kwam vertellen wat God mei de wereld wilde, dat hij het koninkrijk Gods xnu brengen.'

En dat is tragisch afgelopen.

'Ja, het liep af op een manier die niemand had voorzien, tot verbijstering van de eerste navolgers van Jezus. Maar er inoet iets zijn gebeurd waardoor zij het geloof in zijn zending niei hebben verloren. Dat is wat opstanding wordt genoemd, een ingreep van God waardoor ze dachten: hij is toch wat liij zei, er gaat niets af van zijn zending.

'Maar ze hebben er wel een draai aan gegeven, vooral Paulus. Paulus ktioopte aan bij wat Jezus zelf heeft gezegd in termen van de evangeliën. maar ik zie Paulus als degene die ons in de maag heeft gesplitst dat het toch nog wat anders zat dan de vrolijke eerste navolgers uit het joodse land dachten. Paulus zegt: natuurlijk komt het koninkrijk Gods en Jezus brengt het, maar hij brengt liet een beetje anders dan je had gedacht. Eigenlijk moei ik tegen al die hardlopers zeggen: wacht eens even, het gaat niet zo snel en gemakkelijk als je denkt. Als er een andere wereld zal komen. moet je zelf eerst veranderen en begin daar maar mee. Jij moet gereconstrueerd worden als inens voordat je zelfs maar kan gaan bouwen aan een andere wereld. In dat opzicht hangt het christendom sterk aan het optreden van de apostiel Paulus.'

U wilt het gericht van God handhaven, waarom?

'Dat verbaasde mij zelf ook hoor. Her gericht hoon in de eerste plaats bij de visie die de chrlstelijke traditie over Jezus Christus had. zie het 'vanwaar hij zal wederkomen om te oordelen de levenden en de doden''. Het oordeel is dus toevertrouwd aan Jc-rus Christus, in deze taal van de traditie. Dat is apocalyptische taal, visioenen over de afloop van de geschiedenis. Dat is een

taal die wij niet spreken, maar dat gericht wil ik niet kwijt, omdat wij immers zelf niets anders doen dan onszelf verontschuldigen of beschuldigen of elkaar beschuldigen of verontschuldigen, dus dat zit er diep in bij ons. Dat is niet voor niets. Zo'n vereffening is nodig. Het kan niet bestaan dat iemand die anderen doodslaat alsof ze vliegen zijn, daarvoor niet zijn gerechte straf zal krijgen. Ik wil niet dat de beul eeuwig een voorsprong zal hebben op de slachtoffers. Die voorsprong zou eeuwig zijn als er geen gericht was. Dat weiger ik te aanvaarden en als ik dat al kan bedenken, kan God het natuurlijk helemaal bedenken.

Ik houd een kleine slag om de arm. Ik vind het leuk wat Origenes heeft bedacht over het vagevuur. Hij zegt dat we moeten uitkijken met dat gericht, en dat we ook weer niet precies weten hoe dat zit. Die kleine relativering die in het vagevuur zit, daar houd ik het op.'

'De kwestie van de verzoening vind ik moeilijk. Mij schieten daar helaas woorden tekort. De opstanding is voor mij veel duidelijker geworden door die metafoor van de korenaar en de zaadkorrel, gebruikt door Paulus bij de uitleg van de opstanding. Je stopt een zaadkorrel in de grond en er komt iets heel anders uit. Dat vind ik veelzeggend voor wat we bedoelen met de opstanding. Je wordt in een graf gestopt, maar er komt iets heel anders uit aan de andere kant. Iets dat we niet zullen herkennen en ook niet weten. Daarom vind ik het lege graf in de paasverhalen totaal irrelevant. Daar gaat het helemaal niet om. Er is niet een lijk levend geworden, dan zou de zaadkorrel er weer precies zo zijn uitgekomen en dat is net wat de apostel Paulus ontkent. Het verhaal van de opwekking van Lazarus heeft ons een rad voor ogen gedraaid. Daarin komt hij uit de dood zoals hij erin is gegaan. Maar dat bedoelt de christelijke traditie niet met de opstanding. Lichamelijke opstanding past, denk ik, niet in het christelijk zoekplaatje van God.'

Wat is opstanding dan?

'Dat is dat als je aan de overkant aankomt, door God als nieuw wordt aanvaard. Dat is niet meer hier. Het is voor ons Nergenshuizen. Bij de zerk eindigt het spoor dat wij kunnen volgen. Zo is het.'

Ook als het gaat om de opstanding van Jezus?

'Ook. Hij is de eerste. Hij is er om zo te zeggen al door, als je even denkt aan koudwatervrees en wij moeten zwemmen. Ik stel het me voor zoals Paulus 't heeft gezegd: wij zullen volgen.'

Maar die korenaar groeit op de aarde. U spreekt over bij God zijn, aan de andere kant. Opstanding gaat toch over wat er hier kan gebeuren?

'Nee, dat geloof ik niet. Dat zijn allemaal utopische aankledingen voor de andere wereld van God. In het christelijk geloof kom je wel gedachten tegen dat eenmaal hier de hemel zal komen, maar dan komt die toch van boven. Dat is niet een soort ontplooiing die we hier meemaken. Ik denk dat dat allemaal beeldspraak is en dat je op je knietjes mag danken als het zover komt dat je aan de overkant door God als nieuw wordt aanvaard.'

Wat merken we er hier dan van?

'Primair de afbraak van je oude leven, de vergeving der zonden. Natuurlijk, je kunt net doen alsof je geen zondaar bent en nergens hebt gefaald, maar ik denk niet dat mensen dat volhouden. Er kan een soort landtong van de eeuwigheid in je bestaan komen, die je leven verandert. Het sporen van je leven met God kan hier op een bepaalde manier vorm krijgen.'

Volgens de orthodoxe gereformeerde visie geven natuur en ervaring zonder meer ons geen juiste kijk op de dingen. De bril van de Schrift is nodig. Zonder die bril zie je een aantal dingen niet. En andere scheef.

In de loop van zijn ontwikkeling is Kuitert wel andere accenten gaan leggen. Maar hij blijft ervoor kiezen de dingen met het blote oog te bekijken. Het blijft dan ook zoeken en tasten.

G.J. van Middelkoop

Rectificatie

In het nummer van vorige week is een storende fout gesloten. Het betreft de auteursnaam onder het artikel 'Aix-impressie'. Dit moet niet Joost Smit zijn maar *Kees Smit*.

UIT DE KERKEN

BEROEPINGSWERK

Beroepen: te Alblasterdam i.c.m. Nieuw Lekkerland, te Deventer, te Hoek en te Doesburg i.c.m. Doetinchem: R. van der Wolf, kand. te Gees; te Hoogkerk: F.H. Folkerts te Stadskanaal; te Putten: J.W. Roosenbrand te Rotterdam-Centrum; te Hardenberg: G. Gunnink te Kralingseveer-Krimpen a/d IJssel; te Ede (2e pred.plaats): F.H. Folkerts te Stadskanaal; te Neede: H. van Veen te Loenen-Abcoude i.c.m. Weesp-Nigtevecht..

Beroepbaar: kand. T. Bosma, Hanzelaan 97, 8262 VE Kampen, tel. (05202) 29103.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Amstelveen/Mijdrecht * Predikant: A.H. van der Velten, Schoutenstr. 44, 3641 HW Mijdrecht, ☎ (02979) 82768.

Zeist * Diensten: m.i.v. 3 mei 1992 in De Wijngaard (☎ (03404) 31744) om 9.45 en 10.45 uur. (Diensten aan de Van Reenenweg 9a ongewijzigd.)

* Als regel horen die adres-gegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!).

* De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend *schriftelijk* opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. Per fax is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week.